

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Martin Pražák

**Spiritualita a vliv duchovních služeb na
prožívání života lidí v zařízeních sociální péče
pro seniory**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Ing. Ester Danihelková

2009

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracoval samostatně a všechny použité
prameny a literaturu jsem uvedl v závěrečném seznamu.

.....
Martin Pražák

V Olomouci dne 27. dubna 2009

Poděkování

Děkuji vedoucí absolventské práce paní Ing. Ester Danihelkové za konzultace a odborné vedení při zpracování této práce s názvem Budování nového charitního zařízení služeb sociální péče – denního centra pro osoby se sníženou orientací. Zároveň děkuji paní MUDr. Marii Svatošové za pomoc a odbornou konzultaci při zpracování práce.

Obsah

Obsah.....	4
Úvod.....	5
1 Senioři a jejich postavení ve společnosti	7
1.1 Stáří a jeho etapy	8
1.1.1 Stáří a stárnutí	8
1.1.2 Seniorský věk a periodizace stáří	9
1.2 Postavení seniorů ve společnosti.....	11
1.2.1 Staří lidé v dějinách lidstva	12
1.2.2 Senioři a jejich postavení v naší současné společnosti	13
2 Spiritualita a smysl života	16
2.1 Člověk hledá smysl života	17
2.2 Spiritualita jako cesta ke kvalitnímu prožívání života	19
3 Naplňování potřeb člověka.....	22
4 Spirituální potřeby seniorů	25
5 Duchovní péče a duchovní služby pro seniory.....	27
5.1 Úloha církví při naplňování duchovních potřeb seniorů.....	28
5.2 Nabídka duchovních služeb pro seniory v zařízeních sociální péče	30
6 Praktická část	32
6.1 Cíl výzkumu	32
6.2 Metody a techniky výzkumu	32
6.3 Hypotézy a operacionalizace.....	33
6.4 Výběr výzkumného souboru respondentů.....	33
6.4.1 Obecné aspekty	33
6.4.2 Obecná deskripce výzkumného souboru.....	34
6.4.3 Popis zařízení	36
6.5 Výsledky výzkumu	41
6.5.1 Výsledky hypotéz.....	41
6.5.2 Závěrečné shrnutí hypotéz	49
Závěr.....	51
Použitá literatura a prameny	53
Přílohy	55

Úvod

Téma bakalářské práce, ve které se zaměřuji na spiritualitu a vliv duchovních služeb na prožívání života seniorů, v případě této práce především seniorů prožívajících svůj život v rezidenčních zařízeních sociální péče, jsem zvolil na základě aktuálního uskutečňování svého profesního i osobního života člověka středního věku připravujícího se na stáří. Práce je rovněž reakcí na současné trendy a představy o uspokojování potřeb člověka v moderní společnosti.

Při práci jsem byl inspirován mnoha skutečnostmi, se kterými jsem se v poslední době setkával. Jednak to bylo několik měsíců naplněných obavami, soucítěním, radostí i pokoje, které jsem prožíval při doprovázení svého umírajícího tatínka a dále událostmi, které přímo souvisí s mou prací v církevní organizaci Charitě Ostrava. K hlavním náplním této organizace patří poskytování sociálních služeb seniorům, ať těm, kteří žijí ve svých domácnostech a za kterými dochází pracovníci osobní asistence či pečovatelské služby, tak i těch, kteří s ohledem na větší závislost na pomoci druhé osoby při většině úkonů péče o svou osobu jsou uživatelé rezidenčních služeb domovů pro seniory.

V neposlední řadě jsem se zaměřil na toto téma z důvodu svého postoje k současné sekularizace společnosti, usilující ve většině oblastí o zajištění šťastného života formou nabídky a poskytování vymožeností současného takzvaného moderního světa. Jsou to téměř výhradně hmotné statky, které mají lidem přinést potěšení, které mají naplnit jejich život štěstím, blahobytem, spokojeností. Krize tohoto světa, s jehož důsledky se každý z nás, bez ohledu na věkovou kategorii, sociální postavení, náboženské vyznání, geografickou polohu svého bydliště, setkává při prožívání každodenního života, má obrovský vliv na prožívání jednotlivých životních fází. Nejmarkantněji se však tento trend promítá u lidí, jejichž život směřuje ke svému vyvrcholení. Tedy seniorů, kteří mají zpravidla důvod i prostor pro rekapitulaci svého života. Života naplněného majetkem nebo života naplněného vztahy, života zaměřeného na svou osobu a usilujícího o to uspokojit své potřeby nebo života zaměřeného na své bližní, kterým chce vytvořit co nejlepší podmínky pro plnohodnotný život. V samém důsledku jde tedy o směřování k hodnotám, o promýšlení naplnění života a hledání jeho smyslu v době, kdy pravděpodobně jeho větší část je již za námi.

Jak jsem uvedl výše, záměrem práce je hledání odpovědi na otázku, jakou roli hraje v životě člověka, v případě této práce v životě osoby seniorského věku, spiritualita, jakou roli a váhu senioři přikládají duchovním službám a zda domovy pro seniory, tedy rezidenční zařízení sociální péče, naplňují v oblasti poskytování duchovních služeb požadavky a přání uživatelů a zda především v církevních sociálních zařízeních odpovídá teorie praxi.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V jejím úvodu se zabývám postavením seniorů v dnešní společnosti, jejich prožíváním závěru života, ať už v domácnostech, samostatně či za pomoci blízké osoby, nebo v některém z typů sociálních zařízení. Při zpracování této části práce se zcela jistě není možno vyhnout pojmu stáří s návazným tématem hledání a nalézání smyslu života. V práci se zabývám definováním spirituality a jejím významem pro naplňování kvalitního prožívání života člověka, šíří nabízených duchovních služeb pro seniory a zvláště duchovní péčí o seniory v rezidenčních zařízeních sociální péče a srovnáním teorie s praxí. Bakalářská práce je zakončena praktickou částí, jejímž hlavním obsahem je kvantitativní výzkum zabývající se především hodnocením vlivu duchovních služeb na prožívání života seniorů v rezidenčních zařízeních sociální péče.

Bakalářská práce si nečiní nárok na vyjasnění všech otázek souvisejících se spirituálními potřebami seniorů a jejich naplňování. Nicméně, přestože jde jen o malý segment v oblasti duchovních potřeb seniorů – vždyť průzkumný vzorek čítá několik desítek seniorů ze čtyř domovů pro seniory, přesto může napomoci organizacím a především osobám odpovědným za kvalitu služeb poskytovaných těmito organizacemi při prosazování poskytování jedněch, dle mého názoru nezbytných služeb a to služeb duchovních. Přes zmiňovanou značnou sekularizaci společnosti snad nikdo z lidí, podílejících se na péči o seniory, nepochybuje o nutnosti naplňování bio-psycho-socio-spirituálních potřeb lidí. A dle mého názoru, právě spiritualita, která se zpravidla projevuje niterným vztahem k někomu, kdo přesahuje naši fyzickou podstatu, tedy k Bohu, je jednou z důležitých kotev napomáhajících člověku při prožívání života ve stáří. Tedy období života, kdy přichází ve větší míře zdravotní problémy, kdy člověk ztrácí své nejbližší, kdy se ocitá v neznámém prostředí, které nelze vždy přes veškerou snahu okolí i pečovatелů považovat z pohledu člověka seniorského věku za domov.

1 Senioři a jejich postavení ve společnosti

Cílem této práce je hledat souvislosti mezi spiritualitou, duchovním životem, existencí smyslu života na jedné straně a jeho prožíváním na straně druhé. Hlavním cílem práce je představit teoretická východiska vztahující se ke spiritualitě člověka seniorského věku a jeho vlivu na prožívání života, a dále ověřit v rámci kvantitativního výzkumu zaměřeného na uvedenou problematiku, zda praxe odpovídá teorii. To znamená prověřit, jakou roli hrají duchovní hodnoty a jejich naplňování formou duchovních služeb v oblasti hledání smyslu života a prožívání života. Je jasné, že pokud hovoříme o prožívání života, hovoříme o jeho kvalitě. K tomu, abychom se však mohli touto problematikou zabývat, je nutné v první řadě stručně zmínit, o kom vlastně tato práce pojednává, tedy o jakou skupinu lidí jde, jak lze tuto skupinu definovat, co lidé staršího věku prožívají, co má vliv na jejich život a jaké mají lidé seniorského věku postavení ve společnosti. Nejen v té současné, ale také ve společnosti v době minulé, možno říci v dějinách lidstva.

V této kapitole se zaměříme rovněž na péči o seniory v minulosti i v současné době. Důvodem je úzká provázanost mezi postavením seniorů ve společnosti a vztahem této společnosti k nim, projevující se péčí o ně v době, kdy lidé tuto pomoc potřebují. Je všeobecně známé, že pro seniorskou populaci je typická polymorbidita. Na zvýšenou nemocnost a imobilitu seniorů je však potřeba se podívat i z jiného úhlu pohledu. Tak jako E. Rheinwaldová, která říká: „Skutečnost, že s přibývajícím věkem nám přibývá nemocí, není nevyhnutelný úděl stáří, ale výsledek našeho života a životního stylu. Každý pohár jednou přeteče. A to, co do něho po celý život přibývá, nejsou ani tak léta, ale zlozvyky a nezdravý životní styl, které se hromadí a hromadí, až je jednoho dne pohár plný.“¹

Nicméně právě zvýšená tendence k onemocnění, často vedoucí ke ztrátě určitých schopností, a následná závislost na pomoci druhé osoby může být důležitým faktorem v oblasti hledání smyslu života. Lidé staršího věku zkrátka více rekapitulují a právě v rámci tohoto procesu mají mnohem blíže, samozřejmě do značné míry v závislosti na svém životním směřování, k existencionálním otázkám. Přítomnost utrpení, často reálná možnost blízké smrti, evokuje v každém člověku myšlenky

¹ RHEINWALDOVÁ, E. *Novodobá péče o seniory*. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 8.

zaměřené na bytí, na smysluplnost toho, co člověk vykonal, na úroveň vtažů se svými nejbližšími a dle případného materialistického zaměření rovněž na otázku naložení s nabytými hmotnými statky. Ale o této problematice blíže pojednává druhá kapitole závěrečné práce.

1.1 Stáří a jeho etapy

V průběhu přípravy na zpracování bakalářské práce a studia literatury vztahující se k definování stáří, procesu stárnutí a periodizaci stáří, jsem měl příležitost seznámit se s různými pohledy na daná témata. Přes rozdílné přístupy a pohledy na tato témata se ve všech zdrojích v případě stáří a stárnutí spíše než o stavu hovoří o procesu. Je potřeba si uvědomit, že každý člověk je individualitou prožívající svůj originální život. Z tohoto důvodu je zřejmé, že stáří, přes určité společné prvky, má mnoho podob. A z tohoto důvodu přistupuje každý z nás ke stáří a jeho prožívání svým specifickým způsobem.

1.1.1 Stáří a stárnutí

Stejně jako u dalších etap lidského života je rovněž stáří životním obdobím, u kterého je velice obtížné přesně stanovit jeho počátek. J. Alan ve své knize *Etapy života očima sociologa* hovoří o tom, že stáří je procesem, nikoli stavem. Svědčí o tom například situace, kdy se člověk stává dědečkem či babičkou, kdy ovdoví či odchází do důchodu, která nemusí být nutně vázána na pevně stanovený věk. A na druhou stranu biologické stárnutí předchází dobu, kdy člověk dosahuje důchodového věku.²

Důkaz o tom, že stáří a stárnutí je opravdu procesem, u kterého je velice problematické stanovení přesných časových hranic, podává rovněž vymezení jednotlivých dimenzí tzv. „dynamického pojetí stáří“, o kterém se hovoří v *Expertize pro cílovou skupinu senioři* zpracované K. Kubalčíkovou. Autorka zde hovoří o **funkčním potenciálu jedince**, který je tvořen **fyzickou dimenzí stáří**, která vyjadřuje biologické stárnutí organismu projevující se fyziologickými změnami, změnou funkčnosti orgánů a smyslů, snížením odolnosti imunitního systému atd.

² Srov. ALAN, J. *Etapy života očima sociologa*. Praha: Panorama, 1989, s. 371.

Další složkou funkčního potenciálu jedince je **psychická dimenze**, jejíž součástí jsou kognitivní a mentální funkce a emoční složka. Do této dimenze je dle autorky K. Kubalčíkové zahrnut pohled na vlastní „já“, ovlivňující sebereflexi při vnímání svého stáří. Třetí složkou je **sociální dimenze** zaměřená na vztahy k okolí, přijímání druhých lidí, ochota podílet se na aktivitách apod.³

Na základě vlastní zkušenosti spojené s životní aktivitou mého otce, který se stal těsně po sametové revoluci ve svých 64 letech jedním ze zakladatelů neziskové organizace Společenství Emauzských domů poskytujících sociální služby lidem bez přístřeší, která v průběhu několika málo let pomáhala v oblasti nalezení zázemí i pracovních příležitostí stovkám lidí v sociálně nepříznivé situaci, je patrné, že jakékoli definování stáří z pohledu pevně stanoveného věku pokulhává.

Autorka E. Rheinwaldová, průkopnice moderních trendů v oblasti přístupů a péče o seniory hovoří o tom, že stáří není nemoc a že přísloví „starého psa novým kouskům nenaučíš“ platí o psech, ale určitě ne o lidech. Důkazem toho jsou například studenti třetího věku nebo autorčiny zkušenosti s několikaletým intenzivním cvičebním programem pro 70-ti leté účastnice, které daly za pravdu skutečnosti, že kalendářní věk není faktorem, který by překážel zlepšení kondice. Zkušenosti ukazují, že vylepšením životního stylu a duševní psychohygienou se vylepšují i „problémy stáří“. Autorka hovoří o dynamické teorii stárnutí, která se dívá na život seniora jako na proces, mající určitou schopnost regenerace. Funkce těla i mysli se činnostmi udržují a posilují, nečinností se ztrácejí.⁴

1.1.2 Seniorský věk a periodizace stáří

Přestože se s ohledem na fakta uvedená ve výše uvedené kapitole hovoří o stáří jako o procesu, který není vždy plně závislý na čase, zpravidla se obecně za seniory považují lidé starší 65 let. Hranice stáří, za kterou byl ještě v nedávné minulosti považován věk 60 let, se s ohledem na demografický vývoj představující stále zvyšování průměrné délky života posunul v současné době právě na hranici 65 let a dle prognózy se tato hranice bude do budoucna pravděpodobně dále prodlužovat. Vždyť podle údajů Českého statistického úřadu se budou dožívat lidé

³ Srov. KUBALČÍKOVÁ, K. *Expertiza pro cílovou skupinu „senioři“* [online], s. 5-7, dostupné na: <<http://www.kpss.brno.cz/download/osp/1197449279.doc>>.

⁴ Srov. RHEINWALDOVÁ, E. *Novodobá péče o seniory*. Praha: Grada Publishing, 1999, s. 9-11.

v roce 2050 v České republice v případě mužů 78,9 let oproti současným 73,4 letům a v případě žen dokonce 84,5 let oproti současným 79,7 roků.⁵

Existuje více modelů rozdělujících životní dráhu člověka do jednotlivých etap. Jedním z těchto modelů je schéma životního cyklu, se kterým se můžeme setkat v knize J. Alana *Etapy života očima sociologa*. Významným úsekem životní dráhy je určitě období, které z hlediska sociologického i demografického lze považovat za seniorský věk. Obecně platí, že jednotlivé etapy životní dráhy se zaměřují na životní situace, kdy dochází k přechodu z jedné životní fáze do druhé, jako třeba dospívání, zakládání rodiny, odchod do důchodu, nebo se jedná o události v lidské biografii. Jde však vždy v první řadě o zachycení časových proměn a sociálních rozdílů.⁶

Jednotlivé etapy schématu životního cyklu J. Alana jsou doplněny o její sociální charakteristiky:

- 55 - 65 let - důchodový věk. Jedná se o období, které je charakterizováno jako vrchol sociálního postavení a autority. U člověka dochází ke změně zájmů, k proměně fyzických funkcí, stabilizaci životních stereotypů a zhodnocování dosavadního života. Člověk zpravidla odchází do důchodu, případně pokračuje v práci v důchodu. Období je rovněž charakterizováno jako období „prázdného hnízda“ a formování nové příbuzenské sítě po sňatku dětí.
- 66 – 74 let - stáří. V tomto období dochází dle J. Alana ke změně sociálních a psychických funkcí, k oslabování životních aktivit a počátku nové závislosti. Dle autora probíhá fáze „profesní prázdnoty“, i když v tomto bodu lze s autorem vzhledem k vývoji v oblasti aktivizace seniorů od doby tvorby schématu polemizovat. Člověk se v tomto období mnohem více zaměřuje na rodinu a velmi často dochází k úmrtí partnera
- 75 - 89 let - stařecký věk. V této etapě života se zvyšuje závislost člověka na pomoci druhé osoby, snižuje se mobilita. Ve zvýšené míře zažívá člověk osamělost.
- 90 a více - dlouhověkost⁷

⁵ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Kvalita života ve stáří*. Praha, 2008, s. 9.

⁶ Srov. ALAN, J. *Etapy života očima sociologa*. Praha: Panorama, 1989, s. 31.

⁷ Srov. tamtéž, s. 68-69.

1.2 Postavení seniorů ve společnosti

Život seniorů v dnešní i v minulých společnostech byl vždy závislý na mnoha faktorech, které byly charakteristické pro danou dobu a společnost. Rozdílná kultura a náboženství, způsob obživy, rodinné uspořádání a role mužů, žen a dětí v ní, to vše mělo a dodnes má podstatný vliv na postavení starších osob ve společnosti. Stejně tak jako na vztah k seniorům ze strany státu a jednotlivých členů společnosti, především pak ze strany ekonomicky aktivní části populace.

S postavením seniorů rovněž úzce souvisí péče o ně, neboť se zvyšujícím se věkem seniorů se zvětšuje procento lidí odkázaných ve větší či menší míře na pomoc druhé osoby. Ve vyspělých civilizacích pak je vysoce hodnocena moudrost starých lidí, která může být zdrojem hluboké vnitřní síly společnosti.

Domnívám se, že v rozumné a moudré společnosti by měla být v mnohem větší míře využívána právě moudrost a zkušenost starých lidí, kteří na vlastní kůži zakusili vzestupy i pády svého života, správné či nevhodné přístupy k výchově dětí, rozdílné politické a ekonomické systémy a jejich vliv na prožívání života a další poznatky, ze kterých může budoucí generace čerpat a tak se vyvarovat nezvratitelným chybám, které mohou negativně ovlivnit budoucnost jednotlivých členů či celé společnosti.

Výstižný příklad přístupu ke starému člověku z hlediska jeho zkušeností nalezneme v knize M. Svatošové, která v knize *Přitahuji?* nabízí čtenářům zápisky z exercicií P. Ladislava Kubíčka. „Dodnes v ruských kláštěrech radí mladým lidem v jejich problémech starci. Žádní psychologové, ale řeholníci v pokročilém věku a vyzrálí v duchovním životě. Starý člověk zažil různá zklamání, je zdrženlivější v obdivu osobností, hned nekriticky nevzplane, jeho láska je čistší, vytříbená, duchovnějš, opravdovějš.“ A dále „Pokud žil dobře, má větší mravní sílu. Ví, co se osvědčilo a v čem lidé selhali, a může taktně radit mladým.“⁸

⁸ SVATOŠOVÁ, M. *Přitahuji?*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2007, s. 41.

1.2.1 Staří lidé v dějinách lidstva

Podíváme-li se na prameny, které se zabývají dějinami lidstva, zjistíme, že o postavení seniorů v pravěku a následně ve starém Řecku a Římě a vztahu tehdejší společnosti k této skupině lidí je velmi málo hmatatelných informací. Částečně je to dáno tím, že zvláště v prvních obdobích lidstva se lidé vzhledem ke svému životnímu stylu nedoživali vysokého věku. Rovněž zde hraje důležitou roli fakt, že staří lidé, jakožto neproduktivní členové společnosti, nebyli považováni za hodné zřetele a z tohoto důvodu se o životě seniorů zanechalo v písemnostech velmi málo informací.

V době pravěkých lovců byl život starých lidí závislý na schopnosti uživit ekonomicky neaktivní část populaci tvořenou dětmi a starci. Negativní roli zde hrála častá migrace kmenů a nepříznivé životní podmínky.⁹

Ve starověkém Řecku byla péče o staré lidi povinností jejich dětí, které dle zažitých tradic i zákonů měly zajistit svým rodičům šťastné stáří, pohřeb a posmrtný kult. Podle tehdejšího zákona, připisovaného Solónovi, mohla být špatná péče o rodiče trestána pozastavením občanských práv nebo pokutou. Pravdou je, že se dle dochovaných pramenů hovoří jen o vážených starcích, kteří zastávali důležitá postavení, z čehož lze vyvodit, že vysokého věku se dožívali převážně lidé výše postavení.¹⁰

Hovoříme-li o vztahu společnosti ke starcům v období antického Říma, je nutno konstatovat, že vztah k druhým lidem, a tedy zcela jistě i ke starcům, byl závislý na postavení a majetkových poměrech těchto lidí. C. V. Pospíšil hovoří o tom, že v antickém Římě nebylo místo pro milosrdenství a uvádí, že „milosrdenství bylo považováno nikoli za pozitivní povahový rys, nýbrž dokonce za slabost.“¹¹

V období raného křesťanství a následně ve starověku se stala péče o chudé, ke kterým zcela jistě patřili rovněž lidé staří, součástí křesťanské kultury. Prameny uvádí, že ve 3. století za papeže Cornelia pečovala římská církevní obec o asi 1500 chudých lidí a církev v Antiochii dokonce o 3000 lidí. Na péči se podíleli fyzicky i finančně členové místních církví, první křesťané.¹²

⁹ Srov. HORSKÁ, P. a kol. *Dětsví rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990, s. 27.

¹⁰ Srov. tamtéž, s. 45-46.

¹¹ POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2002, s. 27.

¹² Srov. tamtéž, s. 102.

Základním článkem středověké společnosti byla rodina, která plnila mnoho funkcí, ke kterým patřila rovněž garance vzájemné pomoci svým členům a jejich ochrana. Údaje o tom, že se patricijské rodiny udržovali nerozdělené až do vysokého věku „přednosty“ a fakt, že rodiny zůstávaly pohromadě, svědčí o tom, že rodina nesla zodpovědnost za péči o své staré rodiče.¹³ Nelze však opomenout, že období středověku bylo rovněž dobou vleklých válek, období morových ran a dalších epidemií, velkých požárů a přírodních katastrof, po kterých zůstávali chudí, nemocní a staří lidé závislí na pomoci převážně křesťanské charitativní pomoci církevních řádů a náboženských společností.

Až do počátku průmyslové revoluce v 19. století byla péče o staré lidi v první řadě záležitostí rodiny. V období průmyslové revoluce však na základě velké migrace obyvatelstva z venkova do města došlo k postupnému rozpadu rodin, což mělo za následek především u chudého obyvatelstva sociální úpadek. Nepříznivá situace nezaopatřených starých lidí byla řešena prostřednictvím církevních charitních organizací, vznikají však rovněž státní a městské útulky a chudobince, napomáhající v péči o chudé a staré nemajetné lidi.

1.2.2 Senioři a jejich postavení v naší současné společnosti

Hovoříme-li o postavení seniorů v naší současné společnosti, znamená to, že se nezabýváme ničím jiným než přístupem společnosti k této skupině lidí. V roce 2008 byl naší vládou, která je zásluhou našeho demokratického systému představitelkou společnosti, přijat strategický program zabývající se přístupem ke starším osobám v období let 2008 – 2012. Tento program nese název „Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012“ a byl vydán v tištěné podobě pod názvem *Kvalita života ve stáří*. Vzhledem k tomu, že dokument popisuje současnou situaci seniorů ve společnosti a zároveň definuje principy programu zaměřeného na prosazování vyšší kvality života seniorů v následujícím období, v další části práce se budu zabývat právě tímto strategickým programem.

Nicméně si před tím musím položit otázku, z jakého důvodu je v dokumentu téměř naprosto, až na drobnou zmínku v části zabývající se důstojností ve stáří, opomenuta hodnota a potřeba duchovního rozvoje života seniorů. Tento fakt posiluje

¹³ Srov. HORSKÁ, P. a kol. *Dětství rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990, s. 219, 223.

mé přesvědčení, uvedené v úvodu této práce, že jsou naše společnost a naši volení představitelé reprezentující společnost zaměřeni v souladu s prohlubující se sekularizací a současnými liberálními trendy pouze na zvyšování kvality života prostřednictvím zajišťování a zlepšování sociálních, zdravotních a duševních podmínek a tvorby především materiálních statků. Domnívám se, že právě u osob staršího věku, které by s ohledem na vědomí blízcího se závěru života, zvýšenou sociální osamocenost a polymorbiditu, mohli oprávněně projevit zvýšený zájem o smysl života a duchovní hodnoty, je právě tato část péče významná a důležitá pro kvalitní prožívání života.

V úvodu dokumentu *Kvalita života ve stáří* se uvádí, že „lepší životní podmínky, kvalitnější zdravotní péče a sociální ochrana vedou k tomu, že méně lidí dnes umírá předčasně v dětství nebo během pracovního života.“¹⁴ Faktem je, že zvláště v poslední době došlo k nezanedbatelnému zlepšení sociálních i materiálních podmínek života seniorů, zásluhou rozvoje sociálních služeb a přijatých legislativních podmínek je poskytována péče, která ve větší míře zohledňuje individuální potřeby seniorů závislých na pomoci druhé osoby.

Dále se v této části dokumentu hovoří o tom, že pro stále větší množství lidí se z důvodu zvyšujícího se věku dožití stává stáří přímou zkušeností. V souvislosti s tím se mění životní styl a očekávání starších lidí, kteří žijí zdravěji a aktivněji. Dokument pojednává o přizpůsobování se služeb a produktů potřebám zvyšujícího se podílu starších lidí, kteří rovněž mají lepší příležitosti pro uplatnění se ve společenském i pracovním životě. Z demografické prognózy vyplývá, že do roku 2050 budou tvořit lidé starší 65 let třetinu populace, což povede k tomu, že v následujících letech přestane mít smysl rozlišovat mezi službami a produkty pro seniory a nesenioy. V programu se rovněž uvádí, že dochází k větší soudržnosti mezi generacemi a v následujících obdobích bude nutné podpořit solidaritu a vytvořit vstřícné a integrující prostředí pro sebe i druhé.¹⁵

Další části programu se zaměřují na základní principy přístupu k seniorům a na strategické priority a oblasti, jejichž rozvoj bude hrát dle strategického plánu důležitou úlohu při zajišťování zvyšování kvality života starších osob. K těmto prioritám a oblastem patří:

¹⁴ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Kvalita života ve stáří*. Praha, 2008, s. 9.

¹⁵ Srov. tamtéž, s. 9-12.

- aktivní stárnutí
- prostředí a komunita vstřícná ke stáří
- zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří
- podpora rodiny a pečovatелů
- podpora participace na životě společnosti a ochrana lidských práv¹⁶

Ze základních principů zaměřených na přístup ke starším osobám budu vzhledem k cílům mé práce definovat princip, který je dle mého názoru pro hodnotu a kvalitu života nejen seniorů jedním z nejpodstatnějších. Jedná se o princip zachování důstojnosti: „Důstojnost ve stáří a při poskytování péče a pomoci druhým lidem jsou hodnoty, které vyžadují zajištění práva volby a spolurozhodování o způsobu, rozsahu a místě poskytování péče a pomoci. Právo na seberealizaci a svobodnou volbu je třeba zajistit všem, nejen zdravým a soběstačným. Důstojnost vyžaduje zabránění projektivnímu přístupu a redukci potřeb starších lidí a stáří na sociální a zdravotní problematiku. Vyžaduje uspokojení duchovních a kulturních potřeb, „zplnomocnění“ a podporu aktivní nezávislosti.“¹⁷

¹⁶ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Kvalita života ve stáří*. Praha, 2008, s. 13-21.

¹⁷ Tamtéž, s. 16.

2 Spiritualita a smysl života

Kapitola zaměřená na téma spirituality a smysl života by nám měla dát odpovědi na otázky spojené s porozuměním pojmu spirituality, měla by se zabývat tím, co všechno se spiritualitou souvisí a jakou má spiritualita vazbu na hledání smyslu života. Mou snahou bylo popsat uvedenou problematiku co nejsrozumitelnějším způsobem. Z vlastní zkušenosti i z příkladů lidí, které jsem důvěrně znal, anebo se kterými se dosud stýkám a které na základě jejich projevů prožívání života lze označit za osoby spirituálně zaměřené, vím, že spiritualita se špatně popisuje, špatně se o ní hovoří. Spiritualita je ale dobře pochopitelná na příkladu prožívání života a projevuje se skutky, přístupem k lidem a k hodnotám.

Z hlediska teoretického popisu je potřeba definovat, co se pod pojmem spiritualita rozumí. J. Křivohlavý cituje ve své knize *Psychologie smysluplnosti existence* názory různých autorů zabývajících se spiritualitou. U všech autorů zmiňovaných v této knize, Tillich, Říčana, Emonse, Otta, najdeme společný průsečík pro chápání spirituality. Tímto průsečíkem je snaha po dosažení cíle, kterému je připisována nejvyšší hodnota, která vyjadřuje hlavní téma a zaměření života člověka. Autoři spojují spiritualitu s prožíváním něčeho posvátného, co souvisí s jejich vírou, jednotou, směřováním. Podle Emmonse, citovaného v uvedené knize, spiritualita úzce souvisí s tématem hledání smyslu lidského života, s uznáním transcendentnosti v každodenních projevech života, s uznáním někoho a něčeho, co nás přesahuje. J. Křivohlavý cituje dále Říčana, který ukazuje, že termín spiritualita je odvozen od termínu Duch svatý, latinsky Spiritus Sanctus, který vychází z křesťanského prostředí. V křesťanství je definováno, že v Duchu svatém žijí ti křesťané, kteří žijí v lásce. Z uvedeného vyplývá, že se spiritualitou úzce souvisí duchovní a náboženský život.¹⁸

J. Křivohlavý hovoří o tom, že spiritualita spadá do oblasti transcendentních cílů, tedy těch, které přesahují běžné, obvyklé a normální cíle, ke kterým lze přiřadit cíle zaměřené na dosažení moci, pozoruhodného výkonu nebo užších sociálních vztahů, jako náklonnosti či sociální podpory. V případě spirituality jde o nejzazších

¹⁸Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 160-162.

cíle lidského snažení, které dle Emmonse, citovaného Křivohlavým, jsou zaměřeny nad vlastní osobu, vyjadřují snahy o prohloubení s vyšší mocí případně touhu po sebezpřesahu.¹⁹

Dle J. Křivohlavého rozlišujeme širší a užší pojetí spirituality. V rámci širšího pojetí se jedná o tzv. přirozenou spiritualitu, která se liší od užšího pojetí definovaného jako náboženská spiritualita. O uvedeném tématu hovoří zde citovaný autor ústy Reicha, který vyjadřuje názor, že vzhledem k velice mírnému prahu přechodu od přirozené spirituality ke spiritualitě náboženské je přechodových forem od spirituality v širším pojetí ke spiritualitě v užším pojetí velice mnoho.²⁰ Z toho můžeme vyvozovat, že není možné dávat za všech okolností mezi spiritualitu a náboženství rovnítko, neboť v případě spirituality nemusí být vždy hledání a nacházení toho, co nás přesahuje, Bůh. Na druhou stranu člověka upřímně věřícího, hledající a nacházející ve své náboženské víře Boha, je zcela určitě možno považovat za osobu prožívající náboženskou spiritualitu.

Nutno zdůraznit, že na spiritualitu osobnosti má vliv mnoho faktorů, ke kterým patří například typ osobnosti z hlediska jeho temperamentu, to na co člověk ze své přirozenosti klade důraz, prožívání dětství a výchova, prostředí ve kterém člověk žije, atd. D. Fontana vyjadřuje názor, že „spiritualita jde ruku v ruce s láskou k dětem a se snahou o pochopení dětské duše“.²¹ Kristus rovněž ve svém učení zdůrazňuje, aby lidé byli jako děti. Fontana zdůrazňuje, že spiritualita neodvádí od života, ale naopak umožňuje prožívat plně kladné i záporné stránky života a nabízí prožívání radosti, které lze rozdělit na radosti smyslové, psychické, emocionální a duchovní. Spiritualita znamená umět se uvolnit, hrát si i být vážný, je to schopnost dívat se na svět správnými očima.²²

2.1 Člověk hledá smysl života

„Hledání smyslu je v životě člověka primární silou, nikoli „sekundární racionalizací“ pudových hnacích sil. Tento smysl je jedinečný a zvláštní tím, že

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 157-162.

²⁰ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 162.

²¹ FONTANA, D. *Cesty ducha v moderním světě*. Praha: Portál, 1999, s. 65.

²² Srov. tamtéž, s. 68-69.

každý člověk jej musí a může naplnit sám. Jen tehdy nabývá významu, který uspokojí vůli ke smyslu.“²³

Úvodní slova V. E. Frankla, zakladatele logoterapie, jednoho z nejvýznamnějších psychoterapeutických směrů, který řadíme k existencionálním terapiím, výstižně vystihují pojem, nebo lépe řečeno zaměření smyslu života. Logoterapie je metodou, která má hledání a nalézání smyslu života v „hlavním popisu práce“. Logos je řeckým slovem, které znamená „mysl“, a samotná logoterapie se zaměřuje na smysl lidské existence a hledání tohoto smyslu. Na rozdíl od jiných terapií se logoterapie zaměřuje na budoucnost, tedy na to, co by měl člověk dosáhnout, k čemu by měl dojít.²⁴

Člověk, zabývající se svým životem, svým okolím, vztahy ke svým bližním, k přírodě, k věcem, si dříve či později klade otázku zaměřenou na smysl života, na svou existenci, na smysl utrpení, na důvod událostí provázející jeho život. Domnívám se, že intenzita otázek zaměřených na hledání smyslu života roste se zvyšujícím se věkem. Perspektiva blízkého odchodu, častější přímý kontakt se smrtí svých nejbližších, trápení spočívající ve zvyšujícím se počtu onemocnění, to vše vede člověka bez ohledu na spirituální zaměření k otázce „proč“ a „jaký to má smysl“. Jistě se samozřejmě najdou lidé, přehlušující zvuk těchto existencionálních otázek větším zaměřením na materialistické cíle svého snažení. Nicméně se domnívám, že hledání smyslu života, ať už to člověk přizná sobě či okolí, je jednou z podstatných záležitostí, které člověk v průběhu života řeší.

V. E. Frankl hovoří o tom, že smysl hledá každý člověk v něčem jiném, a tento smysl se mění s časem i situací, kterou člověk právě prožívá. Z toho důvodu není důležitý obecný smysl života, ale smysl života konkrétní osoby v konkrétním čase. „Člověk by se neměl tázat, co je smyslem jeho života, ale vzít vážně otázky, které mu klade v každé chvíli život. Pravou odpovědí na tyto otázky je jen odpovědnost za vlastní život ve zcela konkrétních situacích a jimi daných úkolech.“²⁵ Tento aspekt je důležitý jak pro člověka, zabývajícího se otázkou smyslu života, tak pro okolí, tedy osob, které s tímto člověkem žijí, případně v rámci sociálních či zdravotních služeb mu poskytují pomoc.

²³ FRANKL, V.E. *Člověk hledá smysl života, úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994, s. 66.

²⁴ Srov. tamtéž, s. 65.

²⁵ Tamtéž, s. 71-72.

Zabýváme-li se existencionálními otázkami, nemůžeme se vyhnout tématům podstaty existence, smyslu lásky a smyslu utrpení, na které V. E. Frankl v logoterapii nabízí odpovědi. V případě lásky hovoří Frankl o duchovním aktu lásky, kterým je člověk schopen vidět podstatné stránky milované osoby, jehož vlastní podstatu si není schopen uvědomit bez toho, že by druhého člověk miloval. A právě láska, která zde není chápána jako sexuální akt, má hluboký smysl v uschopňování druhého člověka uskutečňovat věci, které mají být uskutečněny. Tedy být šťastný. V případě otázky smyslu utrpení, kterou se zpravidla zabývá osoba trpící nemocí, osamělostí, ztrátou svého blízkého, hovoří Frankl o nutnosti zaujmutí postoje k utrpení. Jak je uvedeno výše, stejně jako u smyslu života, tak také u smyslu utrpení je podstatná konkrétní situace, konkrétní čas. Logoterapie nenabízí jednoduché odpovědi, stejně jako nenařizuje a nepoučuje. Nicméně klade důraz na odpovědnost každého člověka za uskutečňování smyslu života. Odpovědnost před společností, svým svědomím či Bohem.²⁶ Tedy před něčím, či někým, kdo přesahuje vlastní hranice a vlastní zájmy, které s ohledem na úroveň můžeme považovat za nejzazší zájmy a cíle našeho snažení. Tento fakt svědčí o úzké vazbě mezi smyslem života a spiritualitou, kdy spirituálně zaměřený člověk má tendenci hledat a nacházet smysl svého bytí a směřování.

2.2 Spiritualita jako cesta ke kvalitnímu prožívání života

V předcházející části této kapitoly jsme definovali pojem spirituality, jak spiritualitu dělíme z hlediska širšího a užšího pojetí, jakým způsobem se spiritualita projevuje a zabývali jsme se souvislostí mezi spiritualitou, smyslem života a jeho směřováním.

Hovoříme - li o kvalitě života, o kvalitním prožívání života, je patrné, že se jedná o dlouhodobé uvědomování si vnitřního pocitu uspokojení a naplňování svých potřeb. Vzhledem k tomu, že potřebami se bude zabývat následující kapitola, v této části se zaměříme na spirituality jako cestu k této kvalitě.

J. Křivohlavý popsal přehled poznatků z empirických prací, zabývajících se vztahem mezi směřováním života k nejzazším cílům a tím, jak je člověku, tedy jak

²⁶ Srov. FRANKL, V.E. *Člověk hledá smysl života, úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994, s. 72-75.

vnímá kvalitu svého života člověk, který si dané směřování zvolí. Podstatné je, že na základě těchto empirických prací patří právě naplňování cílů, které jsou definovány v duchovních dimenzích, to znamená, že se jedná o naplňování spirituálních cílů, k těm osobním cílům, které vedou k dobrému subjektivnímu stavu. Na rozdíl od naplňování cílů, které vedou ke stavům, kdy lidem není dobře. K tomuto stavu vede naplňování mocenských cílů, zneužívání moci, rozporuplných cílů, snahy vyznačující se touhou od něčeho se distancovat atd.²⁷

V knize *Psychologie smysluplnosti existence* je zmiňován pokus CH. M. Sheltona, na základě kterého stanovil pět základních kritérií dobrého života, které mají základ ve spirituálním způsobu života. K těmto kritériím patří:

- Ujasnění si toho, pro co stojí a pro co nestojí žít, tj. zralé pojetí kvality života.
- Chápání kvality života obecněji, tj. překračování hranic daných kulturou.
- To, co je dobré by mělo být prosociální, tj. mělo by brát zřetel na respektování druhého člověka.
- Hluboké zakořenění toho co je dobré ve způsobu života.
- Člověk by měl být otevřen k tomu, co je považováno za dobré.²⁸

Velice zřetelný je pohled na kvalitu života u lidí postižených vážnou nemocí, zvláště těch, kteří se ocitají na prahu života a smrti. Právě v těchto extrémních situacích si člověk uvědomuje hodnotu činitelů a vlivů, které mají dopad na prožívání a hodnocení kvality života. Kvalitu života pacienta ovlivňuje dle Křivohlavého kladně v oblasti duchovní fakt, že člověk není v žádném okamžiku, ať se děje cokoli, opuštěn. Stále je s ním nablízku někdo, kdo ho přesahuje, komu není lhostejný, kdo ho má rád. U věřících lidí je to právě Bůh, který jako dobrotivý otec je s člověkem po všechny dny jeho života, a i kdyby šel temnotou smrti, věří v jeho dobrotu, lásku, milosrdenství, které ho povedou k životu věčnému. Naproti tomu pacient bez duchovního zakotvení neví, co má se svou situací dělat. Žije v nejistotě, kterou chce zaplašit vírou v osud, věří na moc medicíny, zázračné lékaře a léky, na

²⁷Srov. KŘIVOHLAVÝ, J., *Psychologie smysluplnosti existence*. Praha, Grada Publishing 2006, s. 168.

²⁸Srov. tamtéž, s. 138.

nejrůznější pověry, které mu však zvyšují pocity ohrožení a jeho kvalitu prožívání života v žádném případě nezlepšují.²⁹

Nádherně vysvětluje vliv zakotvení člověka v duchovních hodnotách a vliv spirituality na kvalitu prožívání života D. Fontana v knize *Cesty ducha v moderním světě*, kde píše o Kristu i Buddhovi jako o hlasatelích spirituálních cest víry a náboženského života – tedy cest „víry v kvalitu člověka, která přesahuje materiální svět formy a vnějších jevů, a náboženský život, jež pokud jej vedeme, nás může dovést k uskutečnění této kvality. Víra a náboženský život. Nikoli slepá víra, nýbrž víra ve smysl života, jestliže jej usilovně hledáme.“³⁰ Přesvědčení o přesahu duchovního vidění světa nad materialistickým pohledem a jeho vliv na prožívání kvalitního života je zdůrazněn i v dalších částech, ve kterých se mimo jiné hovoří o paradoxech spočívajících v našich horečných činnostech, jako je budování kariéry, utápění se v zábavě, maximální starosti o vyhovění rodině a přátelům, které nám však v konečném důsledku neopouštějí čas na naslouchání svého vnitřního já.³¹ V souvislosti s kvalitou života je potřeba ještě jednou zdůraznit, že spiritualita není životem sebezáporu a odříkání, ale naopak cestou k radosti. Radosti z přírodních krás, z láskyplných vztahů, z uvědomování si hodnoty a důstojnosti každého člověka, tedy i sebe sama, vnitřního klidu a smyslu života. „Spiritualita je způsob života, pohled na svět, je to způsob, jakým jednáme se svou rodinou, s přáteli, jak přistupujeme ke své práci, je to cesta světla.“³²

²⁹ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Křesťanská péče o nemocné*. Praha: Advent, 1991, s. 65.

³⁰ FONTANA, D. *Cesty ducha v moderním světě*. Praha: Portál, 1999, s. 14.

³¹ Srov. tamtéž, s. 15.

³² Tamtéž, s. 69.

3 Naplňování potřeb člověka

Položíme-li si otázku, co máme pod pojmem „potřeba“ hledat, zcela jistě nalezneme odpověď v definici hovořící o tom, že „potřeba“ je pociťovaný nedostatek. Vzhledem k tomu, že záměrem bakalářské práce je zjišťování vlivu spirituálních potřeb a vlivu poskytování duchovních služeb na prožívání života seniorů, nebudeme se zabývat detailně všemi potřebami definovanými ve všeobecně známé pyramidě lidských potřeb podle A. H. Maslowa. Naše pozornost bude zaměřena především na naplňování nejzazších potřeb a cílů, ke kterým patří potřeba sebeurčení a nalezení smyslu života. Maslow je přesvědčen o tom, že smysluplnost je motivační silou lidského života tam, kde jsou uspokojeny nižší potřeby.³³ Vycházíme-li z tohoto názoru, znamená to snad, že pro lidi, u kterých nedošlo k naplnění nižších cílů, ke kterým patří zajištění obživy a pití, tepla, střechy nad hlavou, bezpečí, ale i dalších vyšších potřeb spočívajících například v sociálních vazbách, pociťování lásky a sounáležitosti, je otázka spirituality, duchovního života, hledání Boha natolik vzdálena, že o ni nejeví zájem? Zcela určitě ne. Nicméně je jisté, že lidé, kteří se necítí v bezpečí, stejně jako lidé hladovějící po sociálních vazbách, mají ztíženou možnost zabývat se hledáním něčeho nebo někoho, kdo jej přesahuje, u něhož budou schopni nalézt oporu v životě. Tento fakt by si měli uvědomovat lidé zodpovědní za poskytování sociálních či zdravotních služeb. K tomu, aby se lidé mohli dostat k hledání nejzazších cílů, bez kterých je, jak jsem již dříve uvedl v předcházejících kapitolách, život nenaplněný a ne dostatečně kvalitní, je nutno nejdříve uspokojit nižší potřeby a naplnit nižší cíle.

Naplňování potřeb, které jsou tématem této kapitoly, lze považovat za naplňování zdrojů vedoucích ke smysluplnosti života. A právě o těchto zdrojích smysluplnosti hovoří J. Křivohlavý ve své knize *Psychologie smysluplnosti existence*. Je zde uvedeno několik studií zaměřených na zjišťování zdrojů smysluplnosti lidí. Ve studii prováděné Pragerem odpovídali dvě skupiny lidí, jedna složená z osob ve věku 21-36 let a druhá z osob ve věku 62-78 let, na otázky zaměřené na nejdůležitější věci v jejich životě, dále na věci, které jsou dle jejich

³³ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 96.

názoru v životě nejpotřebnější a na to, co jim dává chuť do života. Výstupem studie bylo definování následujících zdrojů seřazených dle váhy důležitosti:

- Být druhými lidmi respektován – rodinou a lidmi se kterými žiji.
- Rodinná sounáležitost spočívající v potěšení z rodinného života.
- Patřit do určité společenské skupiny – radovat se ze vztahů mezi lidmi.
- Žít podle zvolených hodnot – zachovávat hodnoty a tradice, čest rodiny.
- Sledovat spirituální, kulturní, duchovní a intelektuální cíle, což spočívá v účasti na uvedených aktivitách.
- Tělesné a duševní zdraví.
- Osobní úspěch a významné společenské místo.
- Mít pocit naplnění života.

Výsledky práce byly porovnány s dalšími dřívějšími studii jiných psychologů a bylo shledáno, že výstupy z těchto prací jsou totožné. To potvrzuje rovněž další studie provedená jinou metodou Rekerem, který zjistil, že hlavními zdroji či potřebami pro smysluplnost života jsou:

- Zabývání se materiálním komfortem.
- Realizace osobního potenciálu.
- Realizace toho, co leží mimo oblast egocentrického zájmu.
- Potřeby a zdroje, které překračují vlastní já a dosahují nejzazší či konečný cíl.

Je zajímavé, že zjištěné studie ukázali důležitost smysluplnosti života bez ohledu na věk dotazovaných.³⁴ Nicméně v rámci těchto studií není uvedena hierarchie potřeb a zdrojů v závislosti na věku. Lze se proto pouze domnívat, že pro osoby staršího věku, s ohledem na přítomnost času, který můžeme definovat jako dobu zralou na přípravu pro odchod z tohoto světa, hrají potřeby spirituální a potřeby, které překračují vlastní já, důležitější roli než u osob mladších. Více nám

³⁴ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 62-64.

napoví praktická část této bakalářské práce, ve které najdeme hodnocení významu těchto potřeb ze strany dotazovaných seniorů.

4 Spirituální potřeby seniorů

V předcházejících kapitolách jsme hovořili o projevech stáří a stárnutí. M. Kučera uvádí, že: „Stáří je téměř vždy provázeno úbytkem tělesných a duševních sil, obecným snížením aktivity, často dlouhodobými nemocemi, někdy dokonce s trvalým upoutáním na lůžko.“³⁵

Vzhledem k tomu, že cíl naší práce je zaměřen na průzkum provedený u seniorů využívajících rezidenčních služeb sociální péče, nelze s tímto konstatováním udělat víc, než s ním souhlasit. Vycházíme totiž z filosofie sociálních služeb dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kdy uživatelé služeb domovů pro seniory jsou lidé, kteří nemohou s ohledem na vyšší stupeň závislosti na pomoci druhé osoby nadále setrvávat ve svém přirozeném prostředí, tedy doma. Tato závislost je zpravidla dána nepříznivým zdravotním stavem, imobilitou či ztrátou orientačních schopností. Vzhledem k výše uvedenému se domnívám, že existuje určitá paralela mezi potřebami a požadovanými hodnotami vedoucími ke smysluplnému prožívání života mezi zmiňovaným uživatelem sociálních služeb a pacientem, využívajícím služeb hospicové péče. Z tohoto důvodu si dovoluji využít v této kapitole zaměřené na spiritualitu seniorů poznatků M. Svatošové, zakladatelky hospicové péče v České republice, která má s uvedenou problematikou bohaté praktické zkušenosti.

M. Svatošová hovoří o tom, že život se může smysluplně utvářet uskutečňováním hodnot v jednotlivých okamžicích. Znamená to, že v každé situaci člověk může naplňovat svůj život vytvářením hodnot, které naplňují jeho potřeby. Hovoří zde o hodnotách tvůrčích, ke kterým lze přiřadit především práci, a o hodnotách prožitkových, u kterých jsou lidé mnohem méně omezeni a ke kterým patří například vnímání krásy, lásky, hudby atd. Nejvyššími možnými uskutečňovanými hodnotami jsou hodnoty postojové, ke kterým řadíme i hodnoty duchovní. Ty patří z důvodu směřování k Tomu, kdo umožňuje překonat hranice

³⁵ KUČERA, M. Budou se Evropané dožívat věku sta let?. In: *Dětství rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990, s. 452.

pozemského života, do kategorie nejvyššího řádu a mají úzkou vazbu na spirituální potřeby.³⁶

M. Svatošová ve shodě s Franklem hezky definuje hodnotu spirituálních potřeb pacienta či člověka prožívajícího závěr života, kdy hovoří o tom, že právě v této situaci se člověk začíná zabývat otázkami souvisejícími se smyslem vlastního života. „Každý člověk v takové situaci potřebuje vědět, že mu bylo odpuštěno, a má potřebu i sám odpouštět. Každý člověk potřebuje vědět, že jeho život měl a až do poslední chvíle má smysl. Nenaplněnost této potřeby smysluplnosti se rovná skutečnému stavu duchovní nouze. Člověk tím trpí, a to tak, že si někdy i zoufá. Je třeba mu ukázat, že v každé situaci se dá žít smysluplně.“³⁷

Na závěr této kapitoly musím zmínit vlastní hlubokou zkušenost z prožívání závěru života mého otce, který se po celý život a ve všech situacích obracel s důvěrou o Boží pomoc. Právě v závěru života bylo jeho zakotvení v duchovním životě oporou pro něj samotného, ale i pro členy naší rodiny, kteří jsme tatínka v jeho posledních chvílích doprovázeli. Přes závažnost situace bylo prožívání závěru jeho zdejší pouti radostnou událostí narození do věčného života a zároveň pro nás všechny příkladem dobré smrti po hluboce a dobře prožitém životě. O hodnotě duchovní pomoci hovoří hezky T. Halík, který říká: „Člověk, který nečerpá z duchovních zdrojů, se podobá stojaté vodě, která se časem znečistí a vyčerpává. Člověka opravdu duchovně žijícího můžeme přirovnat k živému a sluncem prozářenému prameni, tryskajícímu z hloubky.“³⁸

³⁶ Srov. SVATOŠOVÁ, M. *Hospice a umění doprovázet*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2002, s. 38-39.

³⁷ SVATOŠOVÁ, M. *Hospice a umění doprovázet*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2002, s. 20.

³⁸ HALÍK, T. *Sedm úvah o službě nemocným a trpícím*. Brno: Cesta, 1991, s. 17.

5 Duchovní péče a duchovní služby pro seniory

Péče o duši. Vycházíme-li z křesťanských principů, hovoříme o tom, že duše lidská je nesmrtelná. Vzhledem k tomu, že je součástí lidské podstaty, je naším cílem udržovat ji v kondici a formovat ji. Tedy o ni pečovat. Lidé, zabývající se péčí o člověka, bez ohledu na jejich světonázor, jistě nebudou polemizovat s učením o podstatě každé lidské osobnosti, která má svůj bio-psycho-socio-spirituální základ. Má-li se osobnost rovnoměrně rozvíjet, je potřeba na každou z těchto složek osobnosti klást patřičný důraz. Rovněž duchovní péče je jednou z aktivit, jejichž cílem je vnášet do života člověka vyšší kvalitu. Péče o duši je důležitá v každé fázi lidského života. Vždyť to, co získáváme v dětství a co prožíváme v mládí, dospělosti, má velký vliv na pozdější období. Nicméně právě v období stáří, kdy má člověk příležitost se zastavit na cestě života, hledat smysl svého dosavadního snažení a snad i příležitost poznat, že na své starosti, osamocení, utrpení není sám a je zde možnost mít vedle sebe někoho, kdo jej přesahuje a může dodávat odvahy a síly,³⁹ nabývá duchovní péče na významu.

Zabýváme-li se tématem duchovních služeb, v našem případě duchovních služeb pro seniory, musíme si jasně říci, kdo je za uvedené služby zodpovědný a jakou formou jsou tyto služby poskytovány. Před tím se ale zcela určitě nevyhneme citlivé otázce, kterou kladou uživatelé služeb a jejich rodinní příslušníci především církevním poskytovatelům sociálních služeb. Tato otázka zní: „Je vaším cílem při poskytování duchovních služeb vést ke spáse, tedy usilovat o spásu duší?“ Jinými slovy se ptají, zda je záměrem té či oné instituce vést člověka k přijetí víry v Boha. Odpověď není jednoduchá. Nebo lépe řečeno přijetí či nepřijetí odpovědi bude závislé na postoji tazatele a odpovídajícího k otázce duchovního či materialistického pohledu na svět a prožívání života. Nutno říci, že neexistují odpovědi všeobecně přijatelné a platné pro všechny lidi. Nicméně je potřeba si uvědomit, že Kristus přišel na svět s nabídkou, nikoli příkazem, na prožívání bohatšího a hlubšího života, kdy říká: „Kdo chce jít za mnou [...] následuj mne“,⁴⁰ nikoli „Musíte mě následovat“. A

³⁹ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Křesťanská péče o nemocné*. Praha: Advent, 1991, s. 62-63.

⁴⁰ L 9,23.

stejně by měli postupovat i církve poskytující prostřednictvím pověřených pracovníků duchovní služby.

T. Halík dává jednoznačnou odpověď na téma zodpovědnosti za poskytování duchovních služeb a jejich cílů, zaměřených na nabídku otevření se nové dimenzi chápání života a nabídky na bohatší život. V knize *Sedm úvah o službě nemocným a trpícím říká*: „Křesťanství hájí celostní pohled na člověka, a proto se hlásí k tomuto pohledu, a ještě ho prohlubuje – k zdraví patří stránka tělesná, duševní i duchovní, celý mravní život člověka, jeho životní styl, jeho vztah k druhým lidem a k závažným hodnotám života, i k prvnímu a poslednímu zdroji jeho života – Bohu.“⁴¹ Nutno zmínit rovněž významný a praxí ověřený vliv prožívání duchovního života na fyzické zdraví člověka. T. Halík hovoří o vzájemném doplňování duchovní péče s péčí psychologickou a medicínskou. K uzdravení člověka je zapotřebí nejen modliteb a zaměření se na pomoc od Boha, ale také využití přirozených prostředků k uzdravení.⁴²

Pokud se díváme na duchovní služby jako na otevřenou nabídku rozšíření životního obzoru o duchovní dimenzi, nabídku na získání opory ve stáří a v těžkých chvílích, či případně jako na možnost prohloubení duchovního života, měli bychom mít na paměti, že k nabídce lze zaujmout pozitivní i negativní stanovisko. Zde je nutné se vyvarovat despektu k lidem, kteří duchovní služby z jakéhokoli důvodu odmítnou. V prvním odstavci této kapitoly uvádím, že každý z lidí staršího věku je ovlivněn výchovou a prožíváním života v mládí, případně v dospělosti. A kdo jiný než křesťan by měl mít respekt ke svobodě názoru a vyznání. Vždyť uznávání svobody myšlení a vyznání je jedním ze základních znaků uznávání důstojnosti každého člověka.

5.1 Úloha církví při naplňování duchovních potřeb seniorů

Role církve v oblasti péče o staré, nemocné, umírající lidi, má své hluboké historické kořeny. Vzpomeňme jenom na první křesťany pečující o tyto potřebné lidi – viz kapitola 1.2.1 „Staří lidé v dějinách lidstva“, na službu církevních otců v období do 5. st. n. l. – prvních biskupů, mezi jejichž hlavní úkoly v charitativní

⁴¹ HALÍK, T. *Sedm úvah o službě nemocným a trpícím*. Brno: Cesta, 1991, s. 9.

⁴² Srov. tamtéž, s. 49.

oblasti patřila mimo jiné péče o sirotky, vdovy, hladové, lidi bez práce.⁴³ Následně bychom mohli jmenovat mnoho velkých osobností a řádů, které máme spojené s poskytováním charitativní pomoci milosrdné lásky. Za všechny jmenujme alespoň sv. Benedikta (poč. 6. st.), sv. Františka z Assisi, sv. Anežku Přemyslovnu (12.-13.st.), sv. Vincenc z Pauly, sv. Jan z Boha (16.st.), v poslední době pak Matka Tereza z Kalkaty (20. st.)⁴⁴

Všechny tyto osobnosti a příklady křesťanského života, kteří se starali o nemocné a staré lidi, vycházeli z křesťanského celistvého pohledu na člověka, který potřebuje nejen zdravotní, sociální, ale také duchovní pomoc.

T. Halík zdůrazňuje souvislost mezi tělesnou a duševní stránkou člověka, kdy hovoří o vlivu toho, co člověk prožívá v mysli a srdci, na jeho uzdravování – tělesné i duševní. Dále se zmiňuje o tom, že není možné oddělovat starost o fyziologickou a sociální stránku života od péče o duši. Zde zdůrazňuje především hodnotu pastorální medicíny a pastorální psychologie.⁴⁵

O. Fischer hovoří ve svém článku zaměřeném na pastorační rozměr sociální práce o důrazu křesťanství na duchovní blaho člověka. „Pastorační rozměr v sociální práci souvisí spíše s pojetím pastorační práce v širším smyslu, kdy pastorační práce rozumíme reflektovanou snahu o zprostředkování celkové podpory klienta pro zkvalitnění jeho života – nejenom v oblasti materiální, společenské, sociálně-zdravotní, duševní, ale především v oblasti osobnostně duchovní.“⁴⁶

Církve, a to všechny křesťanské církve vycházející z Kristova učení, by měly být nositelkami péče o duši lidí. Tedy těmi, kdo by měli mít v „popisu své práce“ právě poskytování duchovních služeb, a to především tam, kde osoby z důvodu své nemoci, postižení či závislosti spojené se svým věkem, nemají k těmto službám bez zprostředkování jiných osob přístup. Úkolem poskytovatelů služeb pro seniory, ať už pracují pod hlavičkou jakékoli církevní či necírkevní instituce, je zprostředkovávat tuto službu. Službu, jejíž vliv na prožívání života, jeho kvalitu, ale rovněž na fyzické zdraví je zřejmý.

⁴³ Srov. POSPÍŠIL, C.V. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2002, s. 101.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 106-129.

⁴⁵ Srov. HALÍK, T. *Sedm úvah o službě nemocným a trpícím*. Brno: Cesta, 1991, s. 11.

⁴⁶ FISCHER, O. *Sociální práce může mít pastorační rozměr nejen v oblasti vztahů ke klientům*. In: *Sociální práce 4/2008*, Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2008, s. 50.

5.2 Nabídka duchovních služeb pro seniory v zařízeních sociální péče

Šíře a kvalita duchovních služeb pro seniory v zařízeních sociální péče je dodnes ovlivněna specifickými podmínkami, danými zaměřením lidí zodpovědných za rozsah služeb a vůbec za nabídku ovlivňující kvalitu prožívání života člověka v zařízeních sociální péče. Z důvodu sekularizace společnosti, dané předcházejícím obdobím komunismu i současným příklonem ke konzumnímu materialistickému způsobu života a jeho propagací, se běžně setkáváme se situacemi, kdy personál není schopen z důvodu svého životního zaměření pochopit význam duchovních služeb pro obyvatele sociálních zařízení.

Nabídka duchovních služeb je ovlivněna několika faktory. Jedním z nich je, jak je uvedeno výše, pozitivní, neutrální či negativní vnímání potřeby duchovních služeb ze strany vedení či personálu zařízení a vytvoření podmínek pro umožnění společných náboženských obřadů či pro individuální důvěrný kontakt s člověkem. Dalším důležitým faktorem je zájem a iniciativa ze strany uživatelů služeb, a také iniciativa ze strany církví. Konkrétně místních biskupů, kněží a spirituálních asistentů, zpravidla pocházejících z řad jáhnů či laiků. Ne každý farář má charisma spočívající v porozumění problémům starého člověka, ne každý jáhen má dobré komunikační schopnosti a umí naslouchat druhým lidem. Nicméně hlavní zodpovědnost za nabídku služeb a výběr správného člověka mají v dnešní době ti, kteří jsou zodpovědní za řízení a organizaci práce sociálního zařízení.

Podíváme-li se na škálu duchovních služeb, církev nabízí v rámci svého působení slavení duchovních obřadů – bohoslužeb. K dalším nabídkám patří společná modlitba, duchovní setkávání s výkladem bible, v případě osob katolického vyznání udělování svátostí – především svátostí smíření, svátostí pomazání nemocných, podávání svátostí oltářních. Mimo tyto vnější znaky působení církve v zařízeních sociální péče je však ze strany seniorů možno využívat dalších pastoračních prostředků zaměřených na duchovní péči o člověka. Jedná se o individuální návštěvy a související rozhovory. Zprostředkovatelem těchto rozhovorů mezi duchovním a seniorem může být člen personálu či, jak je v poslední době stále více využíváno především u církevních poskytovatelů sociálních služeb, pastorační asistent. Tedy civilní osoba, která má psychologické dovednosti a praktické

zkušenosti s péčí o člověka, který prožívá zdravotní či psychické utrpení související s nemocí, sociální samotou, nenaplněním či ztrátou smyslu života, starostí o trápení rodinných příslušníků atd. Přestože rozhovor zdánlivě s duchovní péčí nesouvisí, právě tento prostředek je jedním z důležitých faktorů ovlivňujících vnímání kvality či nekvality života člověka prožívajícího svůj život v domově pro seniory.

O hodnotě rozhovoru hovoří T. Halík ve své knize *Sedm úvah o službě nemocným*, ale především J. Křivohlavý v publikaci *Křesťanská péče o nemocné*. Význam pastoračního rozhovoru je patrný z definice jeho jednotlivých fází. První fázi nazývá Křivohlavý „sbližováním“, jehož důležitým prvkem je vytvoření důvěrné atmosféry, kdy se člověk může svěřit a ventilovat svá trápení. Druhá fáze je označena jako „společný sestup na hlubinu“. Rozumí se tím přechod od vnějšího k vnitřnímu, což vede k uvědomování si svého života a vidění světa. Křivohlavý zdůrazňuje, že v této situaci jde o pochopení situace, kdy má člověk příležitost si uvědomit, že nejde jen o zdraví duše či těla, ale i o zdraví ducha, tedy o spásu. V situaci, kdy člověk ztrácí smysl života, je zdůrazněn význam vidět problém v Božím světle, tedy ve světle naděje.⁴⁷

Tento malý exkurs do jedné z nabídek poskytovaných duchovních služeb zdůrazňuje jejich možný vliv na pozitivní prožívání života seniorů žijících v zařízeních sociální péče pro seniory.

⁴⁷ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Křesťanská péče o nemocné*. Praha: Advent, 1991, s. 14-42.

6 Praktická část

Empirickou část své bakalářské práce jsem se rozhodl zaměřit na seniorské uživatele služeb se zaměřením na spiritualitu a vliv duchovních služeb na prožívání života lidí v zařízeních sociální péče pro seniory

6.1 Cíl výzkumu

Výzkumnou otázkou je zjistit, zdali senioři prožívající svůj život v rezidenčních zařízeních sociální péče – v domovech pro seniory, považují spiritualitu a duchovní služby za faktor, který má pozitivní vliv na kvalitu jejich života a zdali má poskytování duchovních služeb vliv na výběr poskytovatele služeb.

6.2 Metody a techniky výzkumu

Ve své práci jsem použil kvantitativního výzkumu, při kterém se využívá deduktivní metoda. V rámci této metody je možno řešit jen určitou kategorii problémů. M. Disman ve své knize *Jak se vyrábí sociologická znalost* říká: „Kvantitativní výzkum může nalézt řešení jen pro takové problémy, které je možno popsat v termínech vztahů mezi pozorovatelnými proměnnými.“⁴⁸ Dále autor uvádí: „Deduktivní metoda vychází z teorie nebo obecně formulovaného problému. Teoretický nebo praktický problém je přeložen do jazyka hypotéz. Hypotézy navrhují, jaká spojení bychom měli najít, je-li naše hypotéza pravdivá. Pak následuje sběr dat. Odpovídají-li závislosti mezi sebranými daty vzorci předpovězenému v hypotézách, přijmeme hypotézy jako platné. Jinak musíme hypotézy odmítnout.“⁴⁹ Cílem tohoto typu výzkumu je právě testování hypotéz.

Základní sběr dat byl realizován technikou dotazníkového šetření. Z důvodu možnosti srovnání výsledků u poskytovatelů zřízených církevními i necírkevními institucemi bylo dotazníkové šetření provedeno u dvou charitních a dvou městských zařízení sociální péče pro seniory.

⁴⁸ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2002, s. 77.

⁴⁹ Tamtéž, s. 76.

6.3 Hypotézy a operacionalizace

Hlavní hypotézy:

- Duchovní služby a účast na náboženském životě mají pozitivní vliv na kvalitu života uživatele rezidenčních služeb.
- Poskytování duchovních služeb má vliv na výběr poskytovatele sociálních služeb.

Nulové hypotézy:

- Duchovní služby nemají pozitivní vliv na kvalitu života uživatele rezidenčních služeb.
- Poskytování duchovních služeb nemá vliv na výběr poskytovatele sociálních služeb.

Vedlejší hypotézy:

- Duchovní služby mají větší pozitivní vliv na kvalitu života u žen než u mužů.
- Lidé, kteří mají zájem o duchovní služby, mají větší zájem o své okolí.
- Lidé, kteří mají větší zájem o duchovní služby, mají větší zájem o společenské a politické dění.
- O duchovní služby mají více zájem lidé, kteří získali první impulsy pro duchovní život do 18 let.
- Uživatelé služeb z charitních zařízení jsou s nabídkou poskytovaných duchovních služeb více spokojeni než uživatelé služeb z příspěvkových organizací.

6.4 Výběr výzkumného souboru respondentů

6.4.1 Obecné aspekty

Vzhledem k jednomu z cílů bakalářské práce, spočívajícím ve zjištění, zdali duchovní služby mají vliv na výběr poskytovatele, byli záměrně vybráni čtyři

poskytovatelé sociálních služeb, které jsou dle typologie služeb ze zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, registrovány jako „domovy pro seniory“. Zřizovatelem dvou poskytovatelů služeb je město Ostrava – jedná se o příspěvkové organizace, další dva domovy jsou charitní zařízení, jejichž provozovatelem je evidovaná právnická osoba, tedy účelové zařízení římskokatolické církve. Celkový počet dotazníků činil 90 ks, ve dvou necírkevních organizacích bylo rozdáno vzhledem ke kapacitě vždy po 25 dotaznících, v církevních domovech bylo rozdáno po 20 dotaznících. Výběr respondentů v jednotlivých zařízeních byl proveden náhodnou metodou, dotazníky nebyly rozdány osobám postiženým syndromem demence. Návratnost dotazníků činila 90%.

Výzkumný soubor byl vybrán náhodně. Výzkumu se zúčastnili klienti, kteří byli v den, kdy probíhal výzkum, ochotni vyplnit předložený dotazník.

6.4.2 Obecná deskripce výzkumného souboru

Výzkumu se účastnilo celkem 81 respondentů. V zařízení „A“ to bylo z celkově ubytovaných seniorů 24,7 %, v zařízení „B“ to bylo 29,6 % respondentů, ze zařízení „C“ se zúčastnilo 28,4 % osob a ze zařízení „D“ se účastnilo 17,3 % respondentů. Z celkového počtu respondentů bylo 25,9 % mužů a 74,1 % žen. Nejvíce byla zastoupena věková kategorie nad 81 let, a to ze 42,7 %, dále věková kategorie 71 – 80 let a to 35,8 % a ve věkové kategorii do 70 let se zúčastnilo výzkumu 18,5 % respondentů z celkového počtu. Nejvíce respondentů užívá sociální služby po dobu delší než 3 roky a to 51,9 % respondentů, po dobu kratší než jeden rok a to 25,9 % respondentů a po dobu od 1 – 3 let 22,2 % respondentů.

V odpovědi na otázku „Jste ve svém životě ovlivněn(a) duchovními hodnotami“, odpovědělo zcela 40,7 % respondentů, dále částečně ovlivněno 34,6 % respondentů, málo ovlivněno 16 % respondentů a neovlivněno 8,6 % respondentů.

Procento respondentů, kteří spojují duchovní hodnoty se smyslem svého života zcela je 41,3 % respondentů, částečně 28,8 % respondentů, málo 18,8 % respondentů a vůbec nespojuje duchovní hodnoty se smyslem života 11,3 % respondentů.

Procentuální počet respondentů, kteří považují duchovní hodnoty za zcela důležité pro život, činil 51,9 %, za částečně důležité 31,6 %, za málo důležité 6,3 % a za nedůležité 10,1 % respondentů.

Svůj duchovní život prožívá v některé z církví 76,7 % respondentů a neprožívá 23,3 % respondentů.

Nejvíce respondentů získalo první impulsy pro duchovní život ve věku do 18 let a to 84,5 %, dále ve věku od 19 do 40 let a to 7 %, stejně tak ve věku od 40 do 60 let, také 7 % respondentů, ve věku po 60-ti letech získalo první impuls pro duchovní život 1,4 % respondentů.

Duchovní služby a účast na náboženském životě zcela pomáhají při prožívání stáří 42,5 % respondentům, částečně pomáhají 27,5 % respondentům, vůbec nepomáhají 16,3% respondentům a málo pomáhají 13,8 % respondentům.

Informace o nabídce duchovních služeb má informace 91 % respondentů, pro 5,1 % respondentů nejsou informace dostatečné a 3,8 % respondentů neví o nabídce duchovních služeb.

Pro 69,3 % respondentů je nabídka duchovních služeb zcela dostatečná, pro 17,3 % respondentů částečně dostatečná, pro 9,3 % respondentů je nabídka málo dostatečná a pro 4 % respondentů nabídka duchovních služeb není dostatečná.

Pro 45,5 % respondentů má nabídka duchovních služeb zásadní vliv na kvalitu poskytovaných služeb, pro 29,9 % respondentů má částečný vliv na kvalitu poskytovaných služeb, pro 18,2 % respondentů nemá vliv na kvalitu poskytovaných služeb a pro 6,5 % respondentů má malý vliv na kvalitu poskytovaných služeb.

Pro 49,4 % respondentů neměla nabídka duchovních služeb vliv na výběr poskytovatele rezidenčních služeb, pro 31,2 % respondentů měla zásadní vliv při výběru poskytovatele, pro 14,3 % respondentů má částečný vliv a pro 5,2 % respondentů měla malý vliv při výběru poskytovatele sociálních služeb.

O společenské a politické dění se částečně zajímá 35,9 % respondentů, velmi se zajímá 33,3 % respondentů, nezajímá 16,7 % respondentů a málo zajímá 14,1 % respondentů.

O svou rodinu, okolí a blízké má velký zájem 91 % respondentů, částečný zájem má 6,4 % respondentů, malý zájem má 1,3 % respondentů a 1,3 % respondentů nemá zájem o svou rodinu, okolí a blízké.

6.4.3 Popis zařízení

A) Charitní dům sv. Alžběty – zařízení pro přechodný pobyt, typ zařízení: účelové zařízení římskokatolické církve, kapacita: 48 lůžek.

Z celkového počtu respondentů střediska se výzkumu zúčastnilo 30 % mužů a 70 % žen, z toho nejvíce respondentů (50 %) je ve věkové kategorii 81 let a více a nejvíce respondentů (45 %) užívalo sociální služby po dobu kratší než jeden rok.

Duchovními hodnotami je v životě zcela ovlivněno 50 % respondentů, částečně ovlivněno 25 % respondentů, málo ovlivněno 20 % a neovlivněno 5 % respondentů.

Duchovní hodnoty spojuje se smyslem svého života zcela 45 % respondentů, částečně 30 % respondentů, málo 20 % respondentů, vůbec nespojuje 5 % respondentů.

Duchovní hodnoty považuje pro život za zcela důležité 63,16 % respondentů, částečně důležité 15,79 % respondentů, málo důležité 15,79 % respondentů a vůbec nepovažuje za důležité 5,26 % respondentů.

Svůj duchovní život prožívá v některé církvi 89,89 % respondentů a neprožívá 11,11 % respondentů.

První impulsy pro duchovní život získalo ve věku do 18 let 84,21 % respondentů, ve věku od 19 – 40 let 10,53 % respondentů a ve věku od 40 – 60 let 5,26 % respondentů.

Duchovní služby a účast na náboženském životě velmi pomáhají při prožívání stáří 50 % respondentům, částečně 25 % respondentům, málo pomáhají 5 % respondentům a vůbec nepomáhají 20 % respondentů.

Na otázku, zda jsou v zařízení nabízeny duchovní služby (bohoslužby, setkání s duchovním, poskytování svátostí) odpovědělo ANO 89,48 % respondentů, NE odpovědělo 5,26 % respondentů a o této možnosti neví 5,26 % respondentů.

Nabídku duchovních služeb považuje za zcela dostatečnou 58,82 % respondentů, za částečně dostatečnou 11,76 % respondentů, za málo dostatečnou 29,41 % respondentů.

Nabídka duchovních služeb velmi ovlivňuje kvalitu poskytovaných služeb podle 44,44 % respondentů, částečně ovlivňuje podle 33,33 % respondentů, málo

ovlivňuje podle 11,11 % respondentů a vůbec neovlivňuje také podle 11,11 % respondentů.

Nabídka duchovních služeb byla velmi důležitá pro výběr poskytovatele sociálních služeb pro 36,84 % respondentů, částečně důležitá pro 26,32 % respondentů, málo důležitá pro 5,26 % respondentů a nedůležitá pro 31,58 % respondentů.

O společenské a politické dění se velmi zajímá 36,84 % respondentů, částečně zajímá 47,37 % respondentů a nezajímá 15,79 % respondentů.

O své okolí, své blízké a rodinu má velký zájem 89,47 % respondentů, částečný zájem 5,26 % respondentů a malý zájem také 5,26 % respondentů.

B) Charitní dům sv. Václava – domov pokojného stáří, typ zařízení: účelové zařízení římskokatolické církve, kapacita: 58 lůžek.

Z celkového počtu respondentů střediska se výzkumu zúčastnilo 20,83 % mužů a 79,17 % žen, z toho nejvíce respondentů (41,67 %) je ve věkové kategorii 81 let a více a nejvíce respondentů (70,83 %) užívalo sociální služby po dobu delší než tři roky.

Duchovními hodnotami je v životě zcela ovlivněno 54,17 % respondentů, částečně ovlivněno 37,50 % respondentů, málo ovlivněno 4,17 % a neovlivněno 4,17 % respondentů.

Duchovní hodnoty spojuje se smyslem svého života zcela 62,5 % respondentů, částečně 25 % respondentů, málo 4,17 % respondentů, vůbec nespojuje 8,33 % respondentů.

Duchovní hodnoty považuje pro život za zcela důležité 70,83 % respondentů, částečně důležité 20,83 % respondentů a vůbec nepovažuje za důležité 5,26 % respondentů.

Svůj duchovní život prožívá v některé církvi 80,95 % respondentů a neprožívá 19,05 % respondentů.

První impulsy pro duchovní život získalo ve věku do 18 let 94,44 % respondentů a ve věku 40 – 60 let 5,26 % respondentů.

Duchovní služby a účast na náboženském životě velmi pomáhají při prožívání stáří 58,33 % respondentům, částečně 25 % respondentům, málo pomáhají 8,33 % respondentům a vůbec nepomáhají 8,33 % respondentů.

Na otázku, zda jsou v zařízení nabízeny duchovní služby (bohoslužby, setkání s duchovním, poskytování svátostí) odpovědělo ANO 100 % respondentů.

Nabídku duchovních služeb považuje za zcela dostatečnou 95,65 % respondentů, za částečně dostatečnou 4,35 % respondentů.

Nabídka duchovních služeb velmi ovlivňuje kvalitu poskytovaných služeb podle 70,83 % respondentů, částečně ovlivňuje podle 29,17 % respondentů.

Nabídka duchovních služeb byla velmi důležitá pro výběr poskytovatele sociálních služeb pro 54,17 % respondentů, částečně důležitá pro 12,50 % respondentů a nedůležitá pro 33,33 % respondentů.

O společenské a politické dění se velmi zajímá 33,33 % respondentů, částečně zajímá 12,50 % respondentů, částečně zajímá 20,83 % respondentů a nezajímá se 33,33 % respondentů.

O své okolí, své blízké a svou rodinu má velký zájem 100% respondentů.

C) Domov pro seniory Slunečnice, typ zařízení: příspěvková organizace města, kapacita: 400 lůžek.

Z celkového počtu respondentů střediska se výzkumu zúčastnilo 30,43 % mužů a 69,57 % žen, z toho nejvíce respondentů (52,17 %) je ve věkové kategorii 81 let a více a nejvíce respondentů (60,87 %) užívalo sociální služby po dobu delší než tři roky.

Duchovními hodnotami je v životě zcela ovlivněno 39,13 % respondentů, částečně ovlivněno 30,43% respondentů, málo ovlivněno 17,39 % a neovlivněno 13,04 % respondentů.

Duchovní hodnoty spojuje se smyslem svého života zcela 31,82 % respondentů, částečně 27,27 % respondentů, málo 22,73 % respondentů, vůbec nespojuje 18,18 % respondentů.

Duchovní hodnoty považuje pro život za zcela důležité 36,36 % respondentů, částečně důležité 40,91 % respondentů, málo důležité 9,09 % respondentů a vůbec nepovažuje za důležité 13,64 % respondentů.

Svůj duchovní život prožívá v některé církvi 72,73 % respondentů a neprožívá 27,27 % respondentů.

První impulsy pro duchovní život získalo ve věku do 18 let 80,95 % respondentů, ve věku od 19 – 40 let 4,76 % respondentů, ve věku 40 – 60 let 9,52 % respondentů a ve věku po 60-ti letech 4,76 %.

Duchovní služby a účast na náboženském životě velmi pomáhají při prožívání stáří 31,82 % respondentům, částečně 31,82 % respondentům, málo pomáhají 18,18 % respondentům a vůbec nepomáhají 18,18 % respondentů.

Na otázku, zda jsou v zařízení nabízeny duchovní služby (bohoslužby, setkání s duchovním, poskytování svátostí) odpovědělo ANO 80,95 % respondentů, NE odpovědělo 9,52 % respondentů a o této možnosti neví 9,53 % respondentů.

Nabídku duchovních služeb považuje za zcela dostatečnou 38,10 % respondentů, za částečně dostatečnou 38,10 % respondentů, za málo dostatečnou 9,52 % respondentů a za nedostatečnou 14,29 % respondentů.

Nabídka duchovních služeb velmi ovlivňuje kvalitu poskytovaných služeb podle 28,57 % respondentů, částečně ovlivňuje podle 23,81 % respondentů, málo ovlivňuje podle 9,52 % respondentů a vůbec neovlivňuje podle 38,10 % respondentů.

Nabídka duchovních služeb byla velmi důležitá pro výběr poskytovatele sociálních služeb pro 15 % respondentů, částečně důležitá pro 10 % respondentů, málo důležitá pro 15 % respondentů a nedůležitá pro 60 % respondentů.

O společenské a politické dění se velmi zajímá 42,86 % respondentů, částečně zajímá 28,57 % respondentů, částečně zajímá 19,05 % respondentů a nezajímá se 9,52 % respondentů.

O své okolí, své blízké a rodinu má velký zájem 90,48 % respondentů a částečný zájem 9,52 % respondentů.

D) Domov pro seniory Korýtko, typ zařízení: příspěvková organizace města, kapacita: 180 lůžek.

Z celkového počtu respondentů střediska se výzkumu zúčastnilo 21,43 % mužů a 78,57 % žen, z toho nejvíce respondentů (42,86 %) je ve věkové kategorii 71 až 80 let a nejvíce respondentů (42,86 %) užívalo sociální služby po dobu delší než tři roky.

Duchovními hodnotami je v životě zcela ovlivněno 7,14 % respondentů, částečně ovlivněno 50% respondentů, málo ovlivněno 28,57 % a neovlivněno 14,29 % respondentů.

Duchovní hodnoty spojuje se smyslem svého života zcela 14,29 % respondentů, částečně 35,71% respondentů, málo 35,71 % respondentů, vůbec nespojuje 14,29 % respondentů.

Duchovní hodnoty považuje pro život za zcela důležité 28,57 % respondentů, částečně důležité 57,14 % respondentů a vůbec nepovažuje za důležité 14,29 % respondentů.

Svůj duchovní život prožívá v některé církvi 58,33 % respondentů a neprožívá 41,67 % respondentů.

První impulsy pro duchovní život získalo ve věku do 18 let 76,92 % respondentů, ve věku od 19 – 40 let 15,38 % respondentů, ve věku 40 – 60 let 7,69 % respondentů.

Duchovní služby a účast na náboženském životě velmi pomáhají při prožívání stáří 21,43 % respondentům, částečně 28,57 % respondentům, málo pomáhají 28,57 % respondentům a vůbec nepomáhají 21,43 % respondentů.

Na otázku, zda jsou v zařízení nabízeny duchovní služby (bohoslužby, setkání s duchovním, poskytování svátostí) odpovědělo ANO 92,86 % respondentů, NE odpovědělo 7,14 % respondentů.

Nabídku duchovních služeb považuje za zcela dostatečnou 85,71 % respondentů, za částečně dostatečnou 14,29 % respondentů.

Nabídka duchovních služeb velmi ovlivňuje kvalitu poskytovaných služeb podle 28,57 % respondentů, částečně ovlivňuje podle 35,71 % respondentů, málo ovlivňuje podle 7,14 % respondentů a vůbec neovlivňuje také podle 28,57 % respondentů.

Nabídka duchovních služeb byla velmi důležitá pro výběr poskytovatele sociálních služeb pro 7,14 % respondentů, částečně důležitá pro 7,14 % respondentů a nedůležitá pro 85,71 % respondentů.

O společenské a politické dění se velmi zajímá 14,29 % respondentů, částečně zajímá 71,43 % respondentů a částečně se zajímá 14,29 % respondentů.

O své okolí, své blízké a rodinu má velký zájem 78,57 % respondentů, částečný zájem 14,29 % respondentů a nemá zájem 7,14 % respondentů.

6.5 Výsledky výzkumu

6.5.1 Výsledky hypotéz

Výsledek výzkumu je výstupem z dat získaných při ověřování výběrových hypotéz. Pro dobrou názornost výsledků uvádím za každou hypotézou slovní popis výsledků a grafické znázornění výsledků.

H1: Duchovní služby a účast na náboženském životě mají pozitivní vliv na kvalitu života uživatelé rezidenčních služeb.

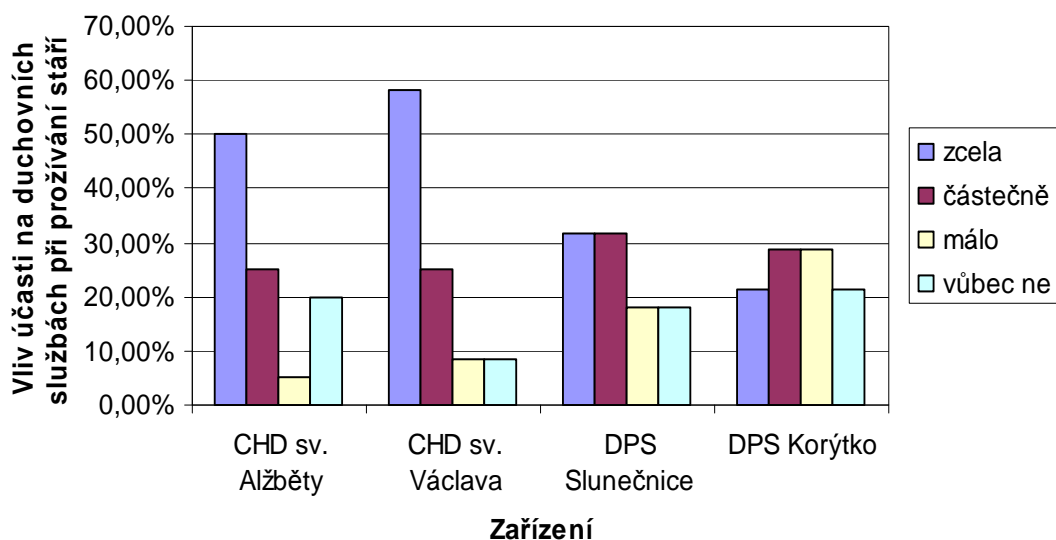
Tato hypotéza se potvrdila.

Pro potvrzení této hypotézy jsem vycházel z otázek, které zjišťovaly, zda duchovní služby a účast na náboženském životě pomáhají při prožívání stáří (graf č. 1) a zda má nabídka duchovních služeb vliv na kvalitu poskytovaných služeb (graf č. 2).

První otázkou, která zkoumala vliv duchovních služeb a účasti na náboženském životě na kvalitu života uživatelů v zařízeních byla, zda duchovní služby a účast na náboženském životě pomáhají respondentům při prožívání stáří (graf č. 1).

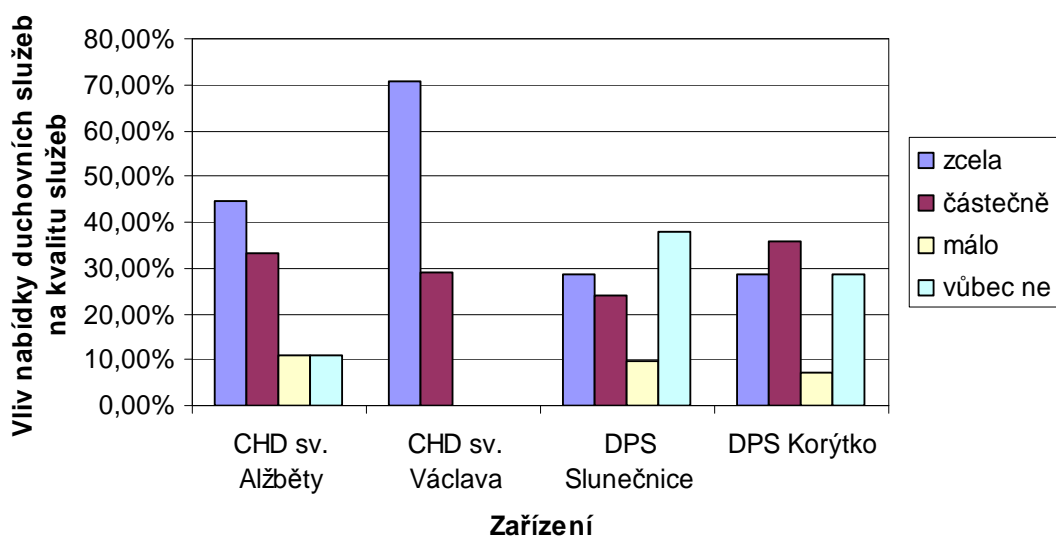
Z grafu č. 1 je patrné, že převážný počet kladných odpovědí můžeme registrovat u uživatelů charitních zařízení (obzvlášť u Charitního domu sv. Václava), kdy respondenti odpovídali kladně téměř v 60 % případů. U zařízení příspěvkových byly kladné a záporné odpovědi spíše vyrovnané, ale mírně zde převažovaly odpovědi kladné (u DPS Slunečnice). Při celkovém zhodnocení můžeme říci, že pro většinu dotazovaných je účast na duchovních službách při prožívání stáří důležitá.

Graf č. 1 – Vliv duchovních služeb a účasti na náboženském životě při prožívání stáří podle jednotlivých zařízení v %.

Z grafu č. 2 je patrné, že pro charitní zařízení je vliv nabídky duchovních služeb na vnímání kvality služeb významný a pro příspěvkové organizace nabídka duchovních služeb není rozhodující. Z celkového počtu dotázaných převažuje názor, že nabídka duchovních služeb kladně ovlivňuje kvalitu poskytovaných služeb v zařízeních.

Graf č. 2 – Vliv nabídky duchovních služeb na kvalitu služeb podle jednotlivých zařízení v %.

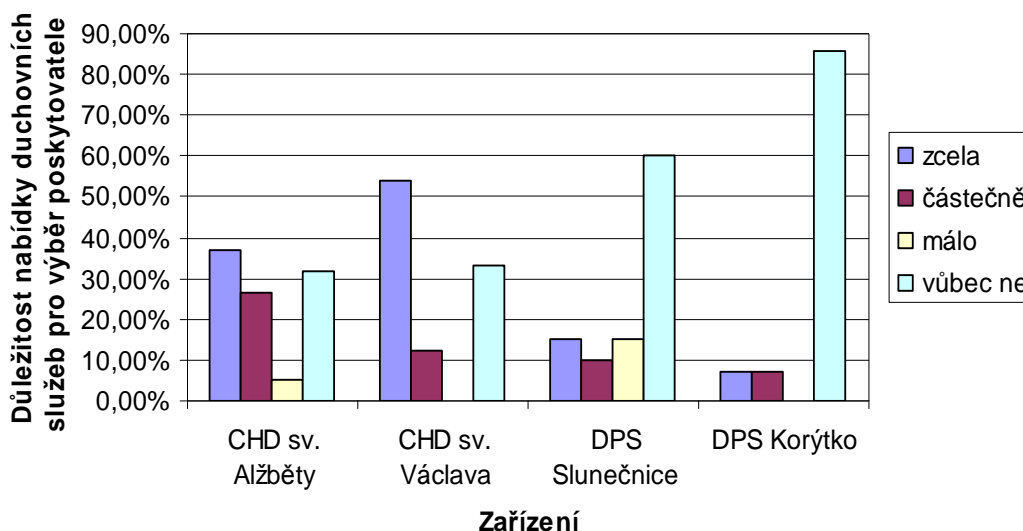
H2: Poskytování duchovních služeb má vliv na výběr poskytovatele sociálních služeb.

Tato hypotéza se částečně potvrdila.

Při potvrzení této hypotézy jsem vycházel z otázek, zdali nabídka duchovních služeb měla vliv na výběr poskytovatele služeb (graf č. 3) a zdali je pro respondenty nabídka duchovních služeb dostačující (graf č. 4). Z grafu č. 4 vyplývá, že i v necírkevních zařízeních je hodnocena nabídka duchovních služeb za dostatečnou. Otázka by měla pro ověření naší hypotézy význam pouze za předpokladu, že by tito respondenti označili nabídku za nedostatečnou. To by znamenalo, že mají zájem o více duchovních služeb a v tom případě by tento vliv mohl hrát větší roli při výběru poskytovatele. Vzhledem k tomu, že dle výsledku grafu č. 4 tomu tak není, je tato otázka pro potřeby hodnocení naší hypotézy irelevantní.

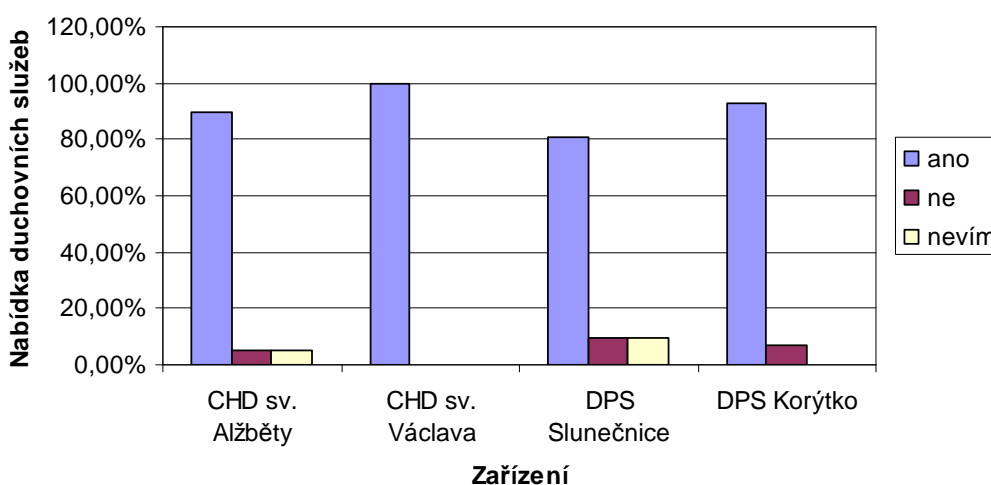
Z výsledků vztahujících se k vlivu nabídky duchovních služeb na výběr poskytovatele služeb můžeme sledovat značné rozdíly v jednotlivých zařízeních. V Charitním domu sv. Alžběty kladné odpovědi převažují nad zápornými a v Charitním domu sv. Václava se dokonce setkáváme s téměř 70% potvrzením. V zařízeních příspěvkového typu vidíme, že nabídka duchovních služeb nemá vliv na výběr poskytovatele. Vzhledem k tomu, že poptávka, tedy zájem o rezidenční sociální služby pro seniory převyšuje nabídku a dále z důvodu vysoké míry sociální potřeby klientů nemusí být odpovědi relevantní. Hypotéza se nám tedy potvrdila částečně, protože ne vždy je pro umístění v konkrétním zařízení rozhodující nabídka duchovních služeb, nýbrž potřeba akutního řešení sociální situace uživatele služeb.

Graf č. 3 – Důležitost nabídky duchovních služeb pro výběr poskytovatele podle jednotlivých zařízení v %.

Graf č. 4 vypovídá o vnímání dostatečnosti nabídky duchovních služeb v jednotlivých zařízeních. Ve všech těchto zařízeních je nabídka vysoká a uživatelé jsou o ní informováni. Dokazuje důležitost duchovních služeb v zařízeních pro seniory, neboť z celkového počtu dotázaných si je většina vědoma nabídky duchovních služeb. Ve všech zařízeních jsou poskytovány duchovní služby, někteří klienti potřebu duchovních služeb neřeší prioritně, ale následně jsou o nabídce informováni.

Graf č. 4 – Dostatečnost nabídky duchovních služeb podle jednotlivých zařízení v %.

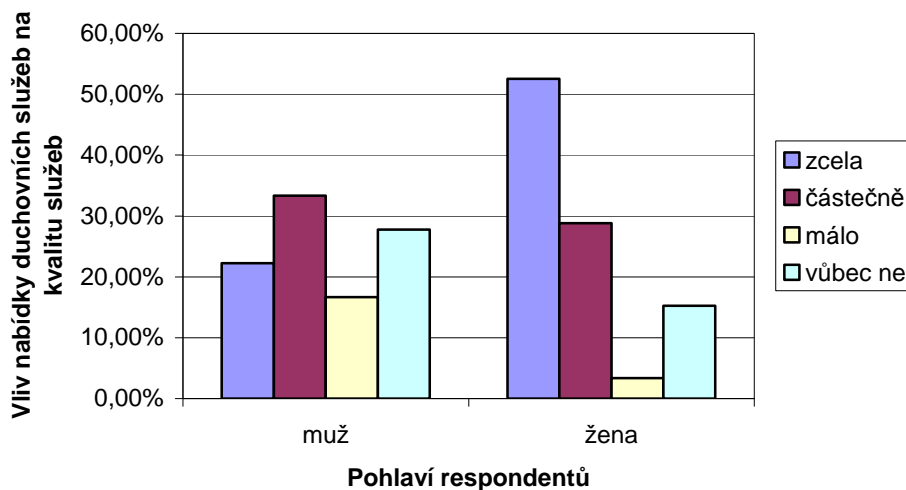

V1: Duchovní služby mají větší pozitivní vliv na kvalitu života u žen než u mužů.

Tato hypotéza se potvrdila.

U této hypotézy jsem zkoumal vnímání a hodnocení vlivu poskytování duchovních služeb na hodnocení celkové kvality poskytovaných služeb ze strany respondentů podle pohlaví. Tato hypotéza vypovídá také o tom, jak pro respondenty ovlivňují duchovní služby úroveň a kvalitu služeb poskytovaných v zařízeních. Podle grafu č. 5 vidíme, že pro víc jak 80 % žen mají duchovní služby pozitivní vliv na kvalitu služeb. V odpovědích mužů je nepatrný rozdíl v hodnocení vlivu duchovních služeb na kvalitu poskytovaných služeb v zařízení. Jeví se, že pro muže je měřítko kvality položeno v jiných rovinách než u žen. Hypotéza se nám tedy potvrdila, protože duchovní služby poskytované v zařízeních mají větší dopad na vnímání kvality u žen.

Graf č. 5 – Vliv nabídky duchovních služeb na hodnocení kvality poskytovaných služeb podle pohlaví v %.

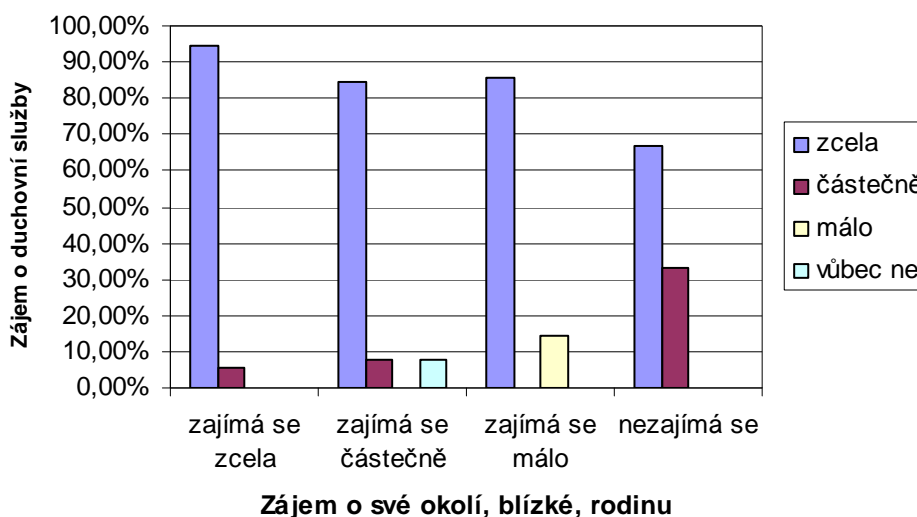

V2: Lidé, kteří mají zájem o duchovní služby, mají větší zájem o své okolí.

Tato hypotéza se potvrdila.

Tato hypotéza se potvrdila a prokázala, že klienti se zájmem o duchovní služby jeví rovněž větší zájem o své okolí. Konkrétně 94,23% lidí, kteří se zcela zajímají o své okolí, mají rovněž zájem o duchovní služby. Naopak ti, kteří nemají zájem o své okolí, mají zájem o duchovní služby nižší. Znamená to, že se snižujícím se zájmem o duchovní služby klesá zájem o své okolí. Z grafu č. 6 vyplývá, že existuje provázanost mezi vnímáním zájmu o duchovní služby a zájmu o své okolí, blízké, rodinu.

Graf č. 6 – Zájem o duchovní služby v závislosti na zájmu o své okolí, blízké, rodinu v %.

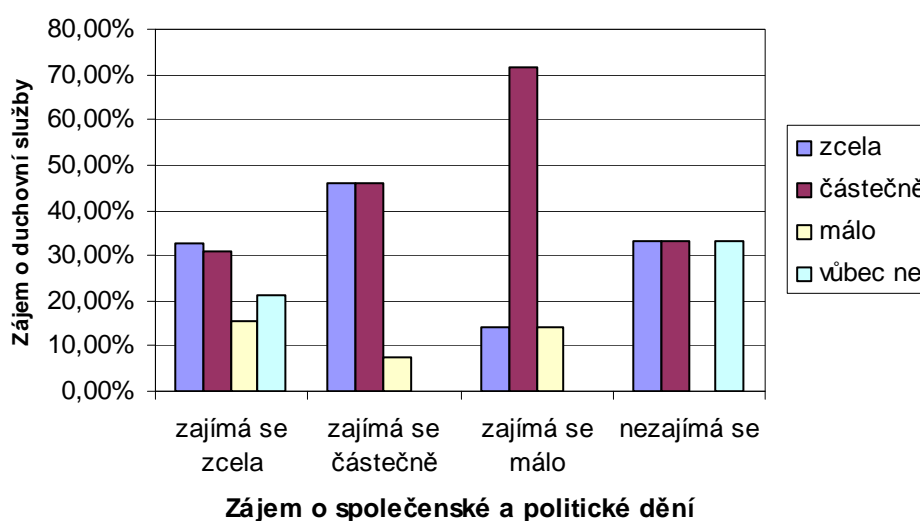
V3: Lidé, kteří mají větší zájem o duchovní služby, mají větší zájem o společenské a politické dění.

Tato hypotéza se nepotvrdila.

Respondenti v tomto případě vybírali spíše nevyhraněné odpovědi (částečně, málo) a vyhraněné volili méně často (graf č. 7). Hypotéza se nám nepotvrdila, protože respondenti, kteří se zcela zajímají o společenské a politické dění, jsou

zastoupeni téměř srovnatelným počtem kladných i záporných odpovědí při hodnocení zájmu o duchovní služby. Obdobně to platí i u respondentů, kteří se nezajímají o společenské a politické dění. Mírně u všech kategorií převažovaly kladné odpovědi, tento počet nebyl statisticky významný. Zájem o duchovní služby neovlivňuje zájem o společenské a politické dění.

Graf č. 7 – Zájem o duchovní služby v závislosti na zájmu o společenské a politické dění v %.

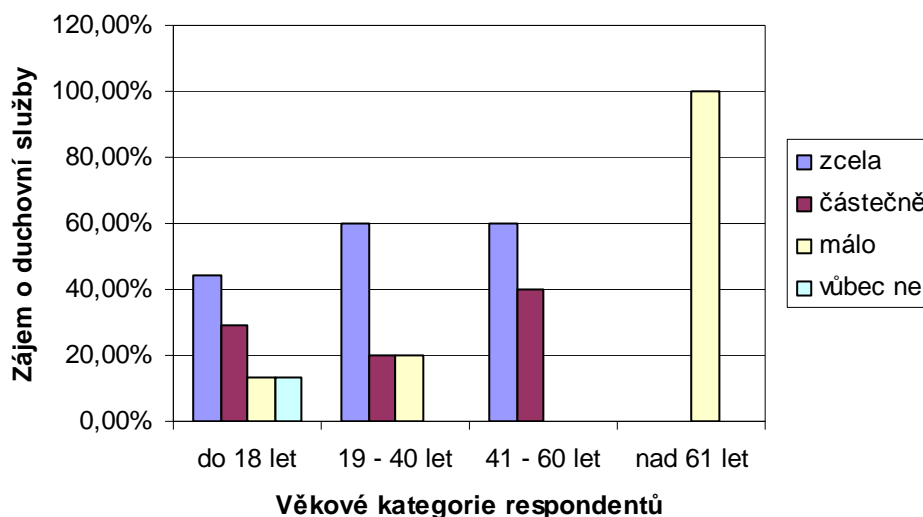

V4: O duchovní služby mají více zájem lidé, kteří získali první impulsy pro duchovní život do 18 let.

Tato hypotéza se nepotvrdila.

Z výsledku výzkumu vyplývá, že nejvíce mají o duchovní služby zájem respondenti, kteří získali první impulsy pro duchovní život ve věku 19 – 60 let. V této věkové kategorii nebyl nikdo, kdo by neprojevil žádný zájem o duchovní služby. V kategorii lidí, kteří získali impulsy do 18 let, se objevovalo více kladných odpovědí než záporných, avšak jejich počet nepřevyšoval množství kladných odpovědí v kategorii od 19 – 60 let. První impulsy pro duchovní život do 18 let nepotvrzují větší zájem respondentů o duchovní služby ve vyšším věku.

Graf č. 8 – Zájem o duchovní služby v závislosti na věkové kategorii pro první impuls k duchovnímu životu v %.

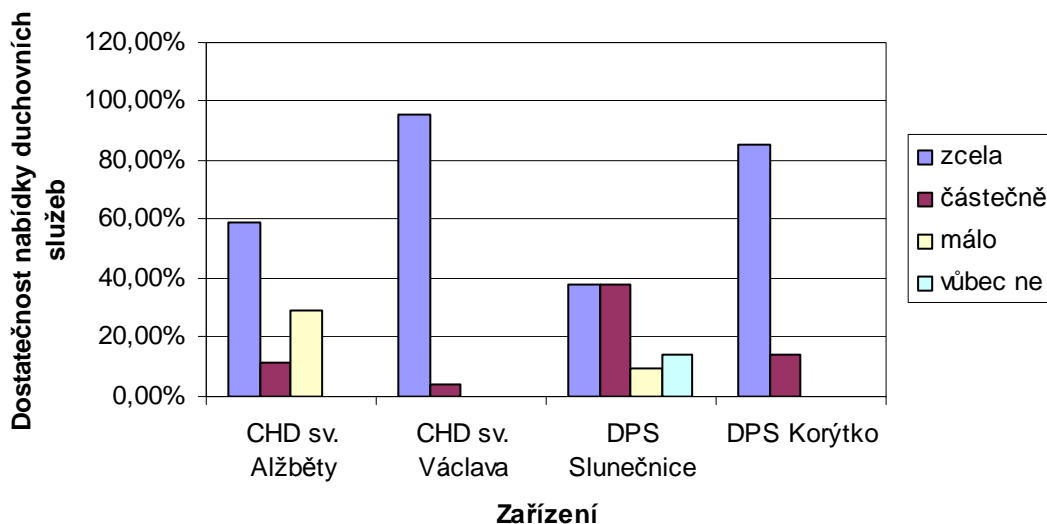

V5: Uživatelé služeb z charitních zařízení jsou s nabídkou poskytovaných duchovních služeb více spokojeni než uživatelé služeb z příspěvkových organizací.

Tato hypotéza se potvrdila.

Ukázalo se (graf č. 9), že uživatelé služeb v církevních zařízeních jsou s nabídkou duchovních služeb více spokojeni než uživatelé služeb z příspěvkových organizací. Zajímavé je, že jestliže porovnáme zařízení samostatně, zjistíme, že u jedné z příspěvkových organizací (DPS Korýtko) je spokojenost s duchovními službami větší než u jednoho církevního zařízení (Charitního domu sv. Alžběty). Tento fakt je dán pravděpodobně tím, že v charitním zařízení dosud schází z důvodu rekonstrukce dostatečné zázemí pro sloužení pravidelných bohoslužeb a v současné době se využívá k uvedeným obřadům provizorní prostor. I přes toto zjištění se nám hypotéza potvrdila, jelikož počet kladných odpovědí u církevních odpovědí převažuje nad kladnými odpověďmi v zařízeních příspěvkového typu.

Graf č. 9 – Dostatečnost nabídky duchovních služeb podle jednotlivých zařízení v %.

6.5.2 Závěrečné shrnutí hypotéz

Na základě výsledků výzkumu lze konstatovat, že zatímco obě hlavní hypotézy, ve kterých jsem se zaměřil na řešení stěžejních otázek týkajících se vazbami mezi duchovními službami, kvalitou života a výběrem poskytovatele služeb, byly plně či částečně potvrzeny, u vedlejších hypotéz jsem se u dvou z pěti hypotéz setkal s tím, že potvrzeny nebyly. Pravděpodobným důvodem byl fakt, že zatímco u hlavních hypotéz jsem se zaměřil na jejich testování u celého vzorku respondentů bez rozlišení pohlaví či typu poskytovatele služeb, vedlejší hypotézy zkoumali dvě skupiny respondentů z rozdílných prostředí, respektive rozdílného pohlaví. Výsledek se dle mého názoru odvíjel v případě potvrzení hlavních hypotéz z dobrých teoretických východisek a z obстойné znalosti cílové skupiny seniorů a jejich přístupu k problematice spirituality a potřeby duchovních hodnot. U dvou vedlejších hypotéz, které se nepotvrdily, jsem testoval jednak vztah mezi zájmem o duchovní služby a zájmem o společenské a politické dění a dále mezi zájmem o duchovní služby z hlediska životního období, ve kterém respondenti získaly první impulsy pro duchovní život. Negativní výsledek lze přičítat absenci teoretických východisek při

srovnání těchto veličin a dále rovněž nedostatečné znalosti cílové skupiny seniorů ze zařízení provozovaných příspěvkovými organizacemi města.

Závěr

Nevím, jestli je zcela na místě vyjadřovat na závěr bakalářské práce své potěšení nad tím, že teorie a o významu spirituality a duchovních služeb na prožívání života seniorů se v rámci výzkumu potvrdila v praxi. Můj zaujatý přístup k této problematice vychází z mého životního zaměření, prožitých zkušeností a zvláště vnímání hodnoty spirituality v přímém kontextu s odchodem mého otce z tohoto časného světa.

Spiritualita a prožívání duchovního života mají přímou souvislost s vnímáním smyslu života. Člověk, který ví, proč žije, odkud vyšel a kam směřuje, může prožívat svou aktuální situaci, tedy současnost, bez obav a stresů z neznáma. Lidé, kteří se nezaměřují jen na svou osobu a znají smysl svého života, nemohou ve stáří prožívat pocity prázdnoty a nenaplněnosti.

Z výsledků výzkumu je zcela patrný vztah mezi duchovním životem, přijímáním duchovních služeb na straně jedné a kvalitou života seniorů pobývajících v rezidenčních zařízeních sociálních služeb na straně druhé. V rámci této bakalářské práce tedy došlo k ověření teorie v praxi. Rovněž se potvrdila hypotéza, že lidé, zaměřeni duchovně, mají větší zájem o své okolí, blízké, rodinu. Tento fakt je pravděpodobně dán filosofií křesťanského učení, které inspiruje a vede lidi k nesobeckému přístupu ke svým blízkým, k ostatním lidem a k celému životu. Při té příležitosti je vhodné zmínit slova apoštola Pavla, který nabádá první křesťany v prvním listu Korintským k prožívání lásky, která je trpělivá, laskavá, nezávidí, nehledá svůj prospěch.⁵⁰ Jedná se o jasné poselství pro všechny, kteří chtějí prožívat svůj život hodnotně a kvalitně. Žítí a bytí pro druhé je jedinou cestou k naplněnosti života.

Domnívám se, že na závěr této práce lze konstatovat, že lidé v seniorském věku kladou větší důraz na spiritualitu a uvědomují si hodnotu duchovních služeb, prostřednictvím kterých se obrací k Tomu, kdo je přesahuje a může pozitivně ovlivnit jejich život. Důvodem je zcela jistě uvědomění si blížícího se odchodu, tedy závěru života se vším, co s sebou toto období přináší. Jedná se rovněž o dobu, kdy mají lidé na sebe a promýšlení toho, co a jak prožili, více času. Jde tedy o zastavení

⁵⁰ 1K 13, 4-8.

se na cestě života. Je to stejné, jako bychom se v době, kdy stále někam pospícháme najednou zastavili, a zamysleli nad tím, „kam vlastně spěcháme, proč asi to děláme a zda bychom neměli dělat něco jiného a moudřejšího.“⁵¹

Pravděpodobně každý z nás bude mít možnost se v následující fázi života s touto situací osobně seznámit. Proto je důležité žít již nyní s vědomím, že následující části života jsou ovlivněny a pevně provázány s fázemi, které před nimi předcházejí.

⁵¹ KŘIVOHLAVÝ, J. *Křesťanská péče o nemocného*. Praha: Advent, 1991, s. 62

Použitá literatura a prameny

a) Knižní publikace

ALAN, J. *Etapy života očima sociologa*. Praha: Panorama, 1989, ISBN 80-7038-044-6.

Bible, písmo svaté starého a nového zákona, ekumenický překlad. Praha: Knižní výroba, 1979.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: dotisk 3. vydání, Univerzita Karlova v Praze, 2002, ISBN 80-246-0139-7.

FONTANA, D. *Cesty ducha v moderním světě*. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-239-4.

FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl života, úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994, ISBN 80-901601-4-X.

HALÍK, T. *Sedm úvah o službě nemocným a trpícím*. Brno: Cesta, 1991, ISBN 80-85319-07-01.

HORSKÁ, P. a kol. *Dětství rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990, ISBN 80-7038-011-X.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Křesťanská péče o nemocné*. Praha: Advent, 1991.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence*. Praha: Grada Publishing, 2006, ISBN 80-247-1370-5.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Kvalita života ve stáří*. Praha, 2008, ISBN 978-80-86878-65-2.

POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2002, ISBN 80-7192-748-1.

SVATOŠOVÁ, M. *Hospice a umění doprovázet*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním vydří, 2002, ISBN 978-80-7195-307-4.

SVATOŠOVÁ, M. *Přitahuji?*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2007, ISBN 978-80-7195-169-8.

RHEINWALDOVÁ, E. *Novodobá péče o seniory*. Praha: Grada Publishing, 1999, ISBN 80-7169-828-8.

b) Elektronické informační zdroje

Internetové stránky komunitního plánování sociálních služeb města Brna:
<http://www.kpss.brno.cz>.

c) Seriálové publikace

Sociální práce 4/2008. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2008, ISSN
1213-6204

Přílohy

Příloha č. 1 – Dotazník pro uživatele služeb Domova pro seniory

Vážení přátelé,

jsem studentem 3. ročníku distančního, tedy dálkového studia na Teologické fakultě Palackého university v Olomouci, obor charitativní a sociální práce.

Na závěr svého studia zpracovávám závěrečnou bakalářskou práci s názvem „Spiritualita a vliv duchovních služeb na prožívání života lidí v zařízeních sociální péče pro seniory“, jejíž součástí je i průzkum zaměřený na poskytování duchovních služeb ve Vašem zařízení a vnímání potřebnosti těchto služeb z Vašeho pohledu. Základem každého průzkumu je dotazník, který přikládám k tomuto dopisu. Jedná se o anonymní dotazník a z tohoto důvodu se tedy nemusíte obávat negativních následků vyjádření vlastního názoru. U jednotlivých otázek, prosím, zakroužkujte vždy jednu odpověď.

Vzhledem k tomu, že dotazník je jednou z podstatných částí mé bakalářské práce, obracím se na Vás se zdvořilou žádostí o zodpovězení na otázky uvedené v příloženém dotazníku. Předem Vám děkuji za pomoc.

S výstupy závěrečné práce a s výsledky průzkumu se s Vámi následně rád podělím. V případě Vašeho zájmu se obračejte s požadavkem o zaslání výsledků na můj osobní e-mail: martin.prazak@volny.cz. Termín odevzdání obhajoby závěrečné práce je v červnu 2009, z tohoto důvodu Vám budu schopen zaslat výsledky mé práce v průběhu měsíce července tohoto roku.

V Ostravě dne 19. 3. 2009

Martin Pražák

student 3. A distančního bakalářského studia

Palackého universita v Olomouci

Cyrlometodějská teologická fakulta

Obor Charitativní a sociální práce

Otázky pro statistické zpracování

1) Jste

- a) muž b) žena

2) Váš věk je

- a) do 70 let včetně b) od 71 do 80 let včetně c) od 81 výše

3) Jak dlouho jste uživatelem sociálních služeb

- a) méně než 1 rok b) od 1 do 3 let c) více než 3 roky

4) Jste ve svém životě ovlivněn(a) duchovními hodnotami

- a) zcela b) částečně c) málo d) vůbec

5) Duchovní hodnoty spojují se smyslem svého života

- a) zcela b) částečně c) málo d) vůbec

6) Duchovní hodnoty jsou podle Vašeho názoru pro život důležité

- a) zcela b) částečně c) málo d) vůbec

V případě, že jste nezatrhli v otázce č. 5) písmeno d) odpovězte, prosím, na otázku č.

7) a 8)

7) Svůj duchovní život prožívám v některé z církví

- a) ano b) ne

8) První impulsy pro duchovní život jsem získal ve věku

- a) do 18 let b) od 19 do 40 let c) od 40 do 60 let d) po 60-ti letech

9) Duchovní služby a účast na náboženském životě mi pomáhají při prožívání stáří

- a) zcela b) částečně c) málo d) vůbec ne

10) Jsou ve Vašem zařízení nabízeny duchovní služby (bohoslužby, setkání s duchovním, poskytování svátostí atd.)

- a) ano b) ne c) nevím

11) Je pro Vás podle Vašeho názoru nabídka duchovních služeb dostatečná

- a) zcela b) částečně c) málo d) vůbec ne

12) Nabídka duchovních služeb má podle Vašeho názoru vliv na kvalitu poskytovaných služeb

- a) zcela b) částečně c) málo d) vůbec ne

13) Nabídka duchovních služeb v zařízení pro Vás byla důležitá při výběru poskytovatele

- a) zcela b) částečně c) málo d) vůbec ne

14) Zajímám se o společenské a politické dění

- a) zcela b) částečně c) málo d) vůbec ne

15) Mám zájem o své okolí, své blízké, rodinu

- a) zcela b) částečně c) málo d) vůbec ne